

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Samizdatový časopis Emanuel: príbeh a analýza
(Diplomová práca)

Ružomberok 2024

Bc. Denisa Palgutová

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Samizdatový časopis Emanuel: príbeh a analýza
Diplomová práca

Študijný program: Žurnalistika

Študijný odbor: Mediálne a komunikačné štúdia

Školiace pracovisko: Filozofická fakulta

Vedúci záverečnej práce, školiteľ: prof. Mgr. Terézia Rončáková, PhD.

Ružomberok 2024

Bc. Denisa Palgutová

KATOLÍCKA UNIVERZITA V RUŽOMBERKU
Filozofická fakulta

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno, priezvisko a tituly študenta: Bc. Denisa Palgutová

Študijný odbor: 23. - mediálne a komunikačné štúdiá

Študijný program: žurnalistika (jednoodborové štúdium, magisterský II. st., denná forma)

Typ záverečnej práce: diplomová práca

Jazyk záverečnej práce: slovenský

Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Samizdatový časopis Emanuel: príbeh a analýza

Meno, priezvisko a tituly vedúceho záverečnej práce: doc. Mgr. Terézia Rončáková, PhD.

Školiace pracovisko: KZ - Katedra žurnalistiky

Meno, priezvisko a tituly vedúceho školiaceho pracoviska: doc. Mgr. Pavel Izrael, PhD.

Dátum schválenia zadania: 31. 01. 2023

doc. Mgr. Terézia
Rončáková, PhD.
vedúci záverečnej práce

doc. Mgr. Pavel Izrael, PhD.
vedúci školiaceho pracoviska

VYHLÁSENIE O POČTE ZNAKOV

Týmto čestne prehlasujem, že diplomová práca s názvom „*Samizdatový časopis Emanuel: príbeh a analýza*“ obsahuje 101 271 znakov, vrátane medzier, zarátaných do rozsahu práce.

POĎAKOVANIE

Ďakujem mojej školiteľke prof. Mgr. Terézii Rončákovej, PhD. za jej čas, ochotu a nedoceniteľné rady, ktoré som mala možnosť zžiťkovať pri písaní diplomovej práce. Taktiež Ďakujem pánovi Jánovi Šimulčíkovi za pomoc pri písaní a Slovenskému archívu v Bratislave za poskytnutie potrebných materiálov. A Ďakujem aj autorom samizdatu *Emanuel*, konkrétne Ladislavovi Lajčiakovi a Štefanovi Papčovi, za ich ochotu pri poskytnutí rozhovoru, potrebných materiálov a pomoc pri tvorbe magisterskej práce.

ABSTRAKT

PALGUTOVÁ, Denisa: Samizdatový časopis Emanuel: Príbeh a analýza. [Diplomová práca] / Denisa Palgutová – Katolícka univerzita v Ružomberku. Filozofická fakulta; Katedra žurnalistiky. Školiteľ: prof. Mgr. Terézia Rončáková, PhD. – Stupeň odbornej kvalifikácie: Magister. - Ružomberok: FF, 2024. 70 s.

Cieľom diplomovej práce je popísať príbeh samizdatu Emanuel a analyzovať dané vydania tohto časopisu. Prácu pozostáva zo štyroch kapitol. Prvá kapitola obsahuje definície samizdatov. V druhej kapitole nájdeme históriu samizdatov a samizdatu Emanuel. Tretia kapitola zahŕňa históriu a príbeh samizdatu Emanuel. Štvrtá kapitola obsahuje analýzu vydání časopisu Emanuel. V závere zhrnieme výsledky diplomovej práce.

Kľúčové slová: samizdat, Emanuel, Ladislav Lajčiak, Štefan Papčo, literatúra

ABSTRACT

PALGUTOVÁ, Denisa: Samizdatový časopis Emanuel: Príbeh a analýza. [Master's Thesis] / Denisa Palgutová – Catholic University in Ružomberok. Faculty of Arts and Letters; Department of journalism. – The sis Supervisor: prof. prof. Mgr. Terézia Rončáková, PhD.: Master of Arts. – Ružomberok: FAL CU, 2023. 70 p.

The aim of the thesis is to describe the story of the Emanuel samizdat and to analyze the given issues of this magazine. The work consists of four chapters. The first chapter contains definitions of samizdat. In the second chapter we find the history of samizdat and samizdat Emanuel. The third chapter covers the history and story of the Emanuel samizdat. The fourth chapter contains an analysis of the editions of the Emanuel magazine. In the end, we will summarize the results of the diploma thesis.

Keywords: Samizdat. Emanuel. Ladislav Lajčiak. Štefan Papčo, Literature.

Obsah

Úvod.....	10
1 Definícia pojmu samizdat	12
2 História samizdatu	14
2.1 Politická situácia	14
2.2 História samizdatu	17
2.3 Perzekúcie	19
2.4 Príprava a výroba samizdatov	19
2.5 V čase normalizácie	20
2.6 Druhy samizdatov	21
2.7 Tvorcovia slovenského samizdatu	24
2.8 Motivácia pri písaní samizdatu	25
3 <i>Emanuel</i> a jeho príbeh	26
3.1 Tvorcovia	27
3.1.1 Ladislav Lajčiak.....	27
3.1.2 Štefan Papčo	28
3.2 Samizdat <i>Emanuel</i>	29
3.2.1 Myšlienka, leitmotív a názov	29
3.2.2 Distribúcia.....	29
3.2.3 Slovenský národný archív.....	30
3.2.4 Obsah časopisu	30
3.2.5 Výroba a vzhľad	30
3.2.6 Ukončenie tvorby <i>Emanuela</i>	31
4 Analýza vydaní samizdatu <i>Emanuel</i>	32
4.1 Obsahová stránka.....	32
4.1.1 Prvé vydanie prvého ročníka samizdatu <i>Emanuel</i>	32
4.1.2 Druhé vydanie prvého ročníka samizdatu <i>Emanuel</i>	34
4.1.3 Mimoriadne vydanie samizdatu <i>Emanuel</i>	35
4.1.4 Tretie vydanie prvého ročníka samizdatu <i>Emanuel</i>	36
4.1.5 Štvrté vydanie prvého ročníka samizdatu <i>Emanuel</i>	38
4.1.6 Prvé vydanie druhého ročníka samizdatu <i>Emanuel</i>	41
4.2 Formálna stránka vydaní samizdatu <i>Emanuel</i>	44
4.2.1 Vizuálna stránka vydaní samizdatu <i>Emanuel</i>	45
4.2.2 Ilustrácie.....	47
Záver a diskusia	51
Bibliografia	53
Primárne zdroje.....	53
Sekundárne zdroje.....	53

Zoznam príloh

PRÍLOHA 1: Fotografia Štefana Papča s manželkou

PRÍLOHA 2: Fotografia Ladislava Lajčiaka s rodinou

PRÍLOHA 3: Popis časopisu *Emanuel* z pohľadu autorov

PRÍLOHA 4: Životopis Štefana Papča

PRÍLOHA 5: LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis].

3. vydanie, 1. ročník, 33 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 6: LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis].

4. vydanie, 1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 7: LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis].

4. vydanie, 1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 8: LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis].

4. vydanie, 1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 9: LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1971. Samizdat Emanuel [časopis].

1. vydanie, 2. ročník, 31 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 10: Výskumný rozhovor so Štefanom Papčom a Ladislavom Lajčiakom

Úvod

Samizdaty zohrali kľúčovú úlohu v boji za slobodu prejavu. V dobe totalitného režimu tajne šíрили nové informácie a umenie. Hlavnou témou tejto diplomovej práce je samizdat *Emanuel*, jeho príbeh a významná stopa v histórii. Cieľom diplomovej práce je priblížiť príbeh časopisu a analyzovať konkrétne vydania *Emanuela*. V práci sa zameriame predovšetkým na povrchovú analýzu.

Práca je rozdelená do štyroch kapitol. V prvej kapitole práce sa budeme venovať základnej definícii pojmu „samizdat“, priblížime rôzne podoby samizdatov, ich bohatú históriu, pomocou ktorej preklenieme k hlbšej analýze danej problematiky, vysvetlíme význam pojmu „samizdat“ a jeho spojitosť so samizdatom.

Druhá kapitola práce je zameraná na históriu samizdatovej tvorby. Prvá podkapitola zahŕňa charakteristiku politickej situácie v krajine od štyridsiatych rokov dvadsiateho storočia. Spomenieme tajné spolky, tajnú cirkev, či prenasledovanie veriacich a kňazov. V druhej podkapitole sa bližšie pozrieme na históriu samotných samizdatov. Budeme sa zaoberať prvým samizdatom, pôvodom ich vzniku, priebehu výroby a nebezpečenstvu, ktoré ohrozovalo ľudí pracujúcich v danom priemysle.

Tretia kapitola práce je orientovaná na výskum samizdatu *Emanuel* a zhrnutie nadobudnutých informácií. V tejto časti sa budeme venovať histórii konkrétneho samizdatu, jeho vznikol a autorom, a to konkrétne Štefanovi Papčovi a Ladislavovi Lajčiakovi. Všetky nami nadobudnuté poznatky, s ktorými v danej kapitole pracujeme, pochádzajú z rozhovoru so spomínanými autormi vybraného samizdatu.

V štvrtej časti práce sa budeme zaoberať analýzou vydaní samizdatu *Emanuel*. Zameriame sa na formálnu, vizuálnu a obsahovú stránku nami vybraných konkrétnych čísel časopisu. Pri formálnej stránke vydaní sa zameriame na väzbu, papier, či počet strán. Obsahová stránka zahŕňa určovanie žánrov, tém, či druhov textov, ktoré obsahujú časopisy. V tejto časti uvedieme citácie z jednotlivých diel a skrátenou formou vysvetlíme obsah. Z pohľadu vizuálnej stránky sa zameriame na ilustrácie, ich vzhľad, a taktiež uvedieme aj ukážky nami vybraných ilustrácií. Ilustrácie, ktoré nezaradíme medzi ukážky v štvrtej kapitole, uvedieme v prílohách.

Tému Samizdat *Emanuel* som si vybrala z osobných dôvodov, pretože ma história veľmi zaujíma. Všeobecne si myslím, že sa mladí ľudia mali viac zaujímať o históriu na ich území a pripomínať sa tak dôležité okamihy, ktoré navždy zmenili krajinu, v ktorej žijeme.

História je dôležitou súčasťou našich životov a mali by sme si ju pripomínať. V dnešnej dobe už ľudia nesiahnu po samizdatoch, čo je škoda, pretože v sebe zahŕňajú umenie, históriu a originálnu prácu autorov.

1 Definícia pojmu samizdat

Termín „samizdat“ pochádza z ruského slova „samoizdatel'stvo“ – samovydávanie (Kolková, 2008, str. 9). Samizdat je dôležitá súčasť histórie a má za sebou dlhú cestu úspechov aj zlyhaní. Avšak než sa pustíme do histórie, povieme si pár jeho definícií. Samizdat môžeme chápať ako produkt, ktorý vzniká tam, kde sa objaví nekontrolovaná centrálna moc, cenzúra a konformizmus (Letz – Lauko, 2018, s. 14).

Podľa Róberta Letza, bola samizdatová literatúra prejavom nekomfortnosti či vyjadrením túžby po slobode, a to aj napriek konfliktu so zákonom. Z užšieho hľadiska je samizdat fenoménom komunistických režimov 20. storočia. Väčšina definícií sa zhoduje s opisom, že samizdat je literatúra, ktorá vznikala neoficiálne a bola tajne šírená (Letz – Lauko, 2018, s. 14)

Krátky slovník slovenského jazyka definuje samizdat ako „tajné rozmnožovanie a rozširovanie rukopisov zakázaných kníh, časopisov a pod.“ (Krátky slovník slovenského jazyka, 2003, s. 14 – 15). Slovník cudzích slov opisuje samizdat ako „*ilegálne vydávanie tlače (najmä politického zacielenia), novšie aj literárnych a publicistických diel, ktoré nemohli vychádzať oficiálne*“ (Slovník cudzích slov, 2008).

Róbert Letz píše, že český Encyklopedický slovník opisuje samizdat ako literárny text, „*ručne písaný písacím strojom alebo počítačom,*“ ale aj ako „*rozmnožený text, ktorý nebol z politických, ideových alebo ekonomických dôvodov vydaný.*“ R. Letz spomína vo svojej knihe taktiež aj Jiřího Gruntoráda, riaditeľa knižnice samizdatovej a exilovej literatúry, ktorý chápe samizdat ako autentický dokument s kópiami. Podľa slov J. Gruntoráda: „*ak si človek niečo len raz napísal do šuflíku, nebol to samizdat*“ (Letz – Lauko, 2018, s.15).

Rudolf Lesňák charakterizoval pojem samizdat ako „*samočinný pôvod, realizácia i distribúcia publikácie a súkromná, osobná zodpovednosť za jej vydanie.*“ Ján Šimulčík v knihe *Svetlo z podzemia* definuje samizdat ako „*ilegálne vydávanie tlačovín rozličného zamerania (napr. náboženského, politického a pod.) rozmnožovaných ručne, písacím strojom, rozmnožovacím strojom alebo počítačom, ktoré nemohli byť z politických a ideových dôvodov vydané legálne*“ (Kolková, 2008, s. 11).

Podľa G. Skillinga sa pojem samizdat pripisuje ruskému básnikovi Nikolajovi Glazkovovi, ktorý označil jeden zo svojich rukopisov názvom Samsebjazdat (vydavateľstvo vydávajúce samého seba). Bola to len sarkastická paralela oficiálneho vydavateľstva

Goslitizdat, avšak neskôr sa z pomenovania Samsebjazdat vytvorilo slovo „samizdat”. T. Glanc pomenúva samizdatom informačné prostriedky, ktoré vyjadrujú pozíciu menšiny odprezentovanej v médiách. Samizdat vníma aj ako druh komunitného média, ktoré vytvára spoločenstvo, ojedinelú konšteláciu dôvernosti, spriaznenia a zdieľaných hodnôt (Rusnák, 2023, s. 40).

Okrem pojmu samizdat sa začali používať aj pomenovania ako tamizdat (mediálne texty, ktoré vznikli v totalitných režimoch, no distribuované boli mimo „železnej opony”), kolizdat (vydávanie neoficiálnych textov autorov vo väčšom množstve), radizdat (distribúovanie mediálnych obsahov zahraničnými rozhlasovými médiami) a magnizdat (materiály zaznamenávané a šírené na audionosičoch a prehrávané na magnetofónoch či gramofónoch) (Rusnák, 2023, s. 40).

2 História samizdatu

V druhej kapitole sa budeme venovať histórii a politickej situácii, ktorá súvisí s vývojom samizdatovej tvorby. História samizdatov je veľmi dlhá, avšak my začneme od nástupu komunizmu, ktorý v danej dobe urobil veľké zmeny v politickej situácii. V druhej podkapitole si predstavíme aj samotnú históriu samizdatov – ich tvorbu, autorov, druhy, či ohrozenia, ktoré s nimi súviseli.

2.1 Politická situácia

Po druhej svetovej vojne sa na Slovensku postupne presadil komunistický režim, ktorý so sebou priniesol svoj vlastný scenár. Ľudia, ktorí neakceptovali komunistickú ideológiu a rozhodli sa jej nepodriaďovať, boli nazývaní disidentmi. Podľa Collins dictionary sú disidenti „ľudia, ktorí nesúhlasia a kritizujú ich vládu, najmä preto, že je nedemokratická” (Collins dictionary, 2023). Súčasťou života disidentov boli samizdaty.

Komunisti si moc uchopili už v roku 1945, no v roku 1948 sa vyostrila politická situácia a nastal komunistický teror podľa sovietskeho vzoru. Cieľom Klementa Gottwalda bolo potlačovateľskou funkciou zostrovanie triedneho boja, ale so slobodou náboženského presvedčenia. Avšak ešte tohto roku boli zakázané všetky náboženské časopisy. Výnimku tvorili *Katolícke noviny*, *Duchovný pastier* a *Slovo*, no aj tie boli časom v službách režimu, ktorý potláčal náboženstvo. Biskupi, kňazi a rehoľníci boli pod stálym dohľadom štátnej bezpečnosti (Lesňák, 1998, s.10).

Štát sa silou mocou snažil zastrašiť veriach bezdôvodným zatýkaním kňazov, prenasledovaním a organizovaním rôznych akcií. Jednou z nich bola aj Katolícka akcia, počas ktorej malo dôjsť k vytvoreniu základu Národnej cirkvi v Československu, pričom spomínaná cirkev by bola odtrhnutá od Vatikánu. V Ružomberku bola v roku 1949 podaná obžaloba voči sedemdesiatjeden osobám, ktoré sa dopustili trestného činu v podobe vzbury. Mnohí kňazi, ktorí sa postavili proti režimu, zmizli z očí svojich veriach (Mikloško, 1991, s. 49 – 51).

V noci z 13. na 14. apríla v roku 1950 nastala likvidácia reholí a kláštorov na českom a slovenskom území. Po ich zrušení mali bohoslovci nadobudnúť novú funkciu, ktorú im nariadil štát. Niektorých poverili prácou na stavbách, ostatných výkonom vojenskej služby. Neskôr sa začali organizovať tajné vysviacky kňazov. Keď započalo

aj prenasledovanie biskupov, biskup Pobožný dal vysvätiť Pavla Hnilicu, aby mohol vykonávať vysviacky. Neskôr však začali sledovať aj jeho, a tak emigroval. Úlohu tajného biskupa prenechal jezuitovi Jánovi Chryzostomovi Korcovi, ktorého on sám vysvätil (Mikloško, 1991, s. 63).

Počas päťdesiatych rokov štát uväznil vyše dvadsaťpäť tisíc veriacich. Dôsledkom týchto udalostí vznikol aj pojem „náboženský väzeň“. Za veľkého nepriateľa považovala komunistická moc aj rehole, no predovšetkým ich zaujímal majetok, ktorý rehole vlastnili. Išlo vtedy o tretiu najväčšiu krádež po roku 1945. Rehoľníci sa na niekoľko desaťročí stali prenasledovanou skupinou občanov (Múzeum obetí komunizmu).

Rovnako prenasledovaní boli aj veriaci evanjelickej cirkvi. Počas procesov proti evanjelickej cirkvi bolo odsúdených trinásť kňazov, dvaja biskupi a jedna žena. V roku 1950 bola zrušená gréckokatolícka cirkev. Kňazi, ktorí nepodpísali prestup na pravoslávie, boli deportovaní do českého pohraničia. Na slovenské územie sa však vracali naspäť aj bez povolenia. V roku 1968 začali obsadzovať chrámy, kde žili vo väčších komunitách. Katolícka cirkev vytvorila v apríli 1968 *Dielo koncilovej obnovy*, ktoré slúžilo na obnovu cirkvi v Čechách, aj na Slovensku. Predsedom sa stal trnavský biskup Ambróz Lazík. Prokuratúra v Prahe sa neskôr vyjadrila, že rehole v Československu neboli právne zrušené. V júni 1968 súhlasil Gustáv Husák s vládnym nariadením, ktorým bola obnovená gréckokatolícka cirkev (Mikloško, 2018).

Ľudia chápali šesťdesiate roky ako proces uvoľňovania, ktorý vyústil až do Pražskej jari. Vďaka uvoľňovaniu, vydávaniu náboženských časopisov či slobode tlače zabudli na hrôzy predchádzajúcich rokov. Avšak v auguste vstúpili na územie Československa vojská Varšavskej zmluvy (Mikloško, 2018). Následkom vstupu vojsk započalo temnejšie obdobie, a to najmä pre kresťanské aktivity (Lesňák, 1998). V roku 1968 zavládla normalizácia, ktorú možno chápať ako obdobie po potlačení Československej jari. Moc prebrala Komunistická strana Česko-Slovenska na čele s Gustávom Husákom, ktorá bola verná Moskve. Neboli to tak tvrdé časy ako v päťdesiatych rokoch, no aj v tomto období prebiehalo veľa politických súdnych procesov (Mikloško, 2018). Tvrdý režim postihol najprv redaktorov rozhlasu, neskôr ďalších novinárov a nakoniec aj celé periodiká. Reakciou na normalizáciu bola zvýšená norma odvahy a aktivity. Zapojili sa amnestovaní (politickí) väzni z radov kresťanských intelektuálov, a rovnako sa k tvrdému režimu postavila aj mladá generácia, ktorá bola vychovaná na duchovných stretnutiach a nebála sa riskovať (Lesňák, 1998, s. 12).

Začiatkom sedemdesiatych rokov vznikli projekty na formovanie kresťanského vedomia ľudí v socializme. Jedným z nich bolo vytvorenie elaborátov, ktoré boli neskôr publikované ako samizdaty. Podobne vznikali aj „tvorivé dielne“, medzi ktoré patrí aj Skupina teológov a laikov na Spiši orientujúcich sa na prácu Jána Magu. Prostredníctvom spomínanej skupiny sa zrodil významný katolícky samizdat *Orientácia* (Lesňák, 1998, s. 12).

Koncom sedemdesiatych rokov vzniklo vďaka ožiovaniu spoločenských aktivít občianske neformálne spoločenstvo – Charta 77 (Lesňák, 1998, s. 12). V roku 1987 bola spísaná petícia za náboženskú slobodu, ktorú podpísalo takmer päťsto tisíc ľudí. Dňa 25. marca 1988 sa konal Bratislavský veľký piatok (sviečková manifestácia veriacich za náboženskú slobodu), ktorý bol jedným kľúčových prejavov nenávisti voči režimu. Tesne pred novembrom 1989 sa vystupňovala produkcia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku (Lesňák, 1998, s. 13). Dňa 17. novembra 1989 sa na protest proti režimu k študentom pridali aj divadlá, umelci či výtvarníci. Normalizačná spoločnosť smerovala k pádu totalitného režimu a k demokracii (Šimulčík, 1999, s. 17).

Politické procesy vyvrcholili v období rokov 1979 až 1983. V tej dobe organizácia NATO (North Atlantic Treaty Organization) prijala dvojité rozhodnutie o rozmiestnení rakiet stredného doletu v západnej Európe a na konci tohto obdobia ich aj rozmiestnila. Československá politická propaganda sa vyhrážala vyostrením situácie v krajine. Zaujímavosťou však bolo, že sa stal pravý opak. V ďalšej etape procesy ustúpili (Čarnogurský, 1990, s. 138). Procesy ustúpili aj vďaka politickému tlaku zo západu, protestom zo zahraničia, domácej samizdatovej tlači a letákom, vystupovaniu sympatizantov na súdoch, latentnému tlaku veriacich či pocitu slabosti režimu (Čarnogurský, 1990, s. 138).

Zapojenie katolíckej cirkvi do nežnej revolúcie môžeme rozdeliť do dvoch historických etáp, a to konkrétne na obdobie do 17. novembra 1989 a obdobie od 17. novembra 1989. Kým v Česku prevládal disident typu Charty77, na Slovensku to bola tajná cirkev (Šimulčík, 1999, s. 7). Počas normalizácie boli ľudia ovplyvňovaní klamstvami. Občanom bolo povedané, že Pražská jar je kontrarevolúciou a že umiestnenie vojsk na ich území je len dočasné. Ján Šimulčík považoval za jeden zo znakov normalizácie povýšenie klamstiev nad pravdu (Šimulčík, 2021).

Samizdat sa nevyskytoval len v Sovietskom zväze. Bol súčasťou aj iných vzdialených krajín, ktoré boli pod tlakom komunistického režimu. Medzi tieto krajiny patrí napríklad Vietnam, komunistická Čína i Kuba. Veľký rozkvet zaznamenala samizdatová tvorba aj v Poľsku, avšak pojem samizdat sa u nich nikdy neuchytil. V Poľsku boli samizdaty

nazývané ako literatúra druhého obehu alebo literatúra undergroundu (ilegálna literatúra). Samizdat tu má dlhú tradíciu, keďže už v devätnástom storočí poľiaci vydávali poľskú undergroundovú literatúru – Bibula (Gruntorád, 2018, s. 114).

2.2 História samizdatu

Samizdaty sa začali vydávať už v štyridsiatych rokoch minulého storočia a sú spájané s nástupom povojnového režimu. Počas päťdesiatych rokov ich rozvoj ustúpil, čo zapríčinilo súdne procesy či dokonca väzenie pre mnohých autorov. Avšak najväčší rozmach samizdatov započal v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch (Ústav pamäti národa).

Periodický samizdat vzniká v období normalizácie. Boli to časy po násilnom zlikvidovaní uvoľňovacích procesov v spoločnosti intervenciou bratských vojsk Varšavskej zmluvy v auguste 1968. Podľa Michala Holečka bola prvá polovica sedemdesiatych rokov príznačná mŕtvotným zápachom normalizácie. Ideály, ktoré vytvorila Pražská jar, vyprchali. Pričinil sa o to aj samotný Alexander Dubček, ktorý podpísal moskovské protokoly, obuškový zákon a nezastal sa ani svojich kolegov počas previerok v rokoch 1970 až 1971. Takáto atmosféra vymazala záujem ľudí o verejné veci a obyvateľstvo sa opäť uzavrelo medzi štyri steny (Rončáková, 2013, s. 14 – 19).

V roku 1978 sa stal pápežom Ján Pavol II., čo povzbudilo kresťanských aktivistov v boji a dôsledkom čoho zaznamenali samizdaty svoj najväčší rozmach. V rokoch 1973 až 1989 vznikalo približne devätnásť kresťanských časopisov. Medzi najznámejšie patrili *Náboženstvo a súčasnosť*, *Katolícky mesačník* či *Rodinné spoločenstvo*. Najväčšie osobnosti v oblasti samizdatovej tvorby boli František Mikloško, Martin Lauko, Ján Čarnogurský, František Petráš i Ivan Polanský. V pozadí však bolo omnoho viac ľudí, ktorí tvrdo bojovali za slobodu viery, práv a názorov (Šimulčík, 1997, s. 15 – 26).

Spoločenstvá boli základom náboženského oživenia a tajnej cirkvi. Tvorilo ich päť až desať ľudí a medzi ich úlohy patrilo prenášanie informácií či vychovávanie inteligentných kresťanov v socialistickej spoločnosti. Vznik prvých spoločenstiev sa datuje do sedemdesiatych rokov minulého storočia a ich najrozšírenejšou oblasťou bola Bratislava. Dôležitými osobnosťami v tejto oblasti sa stali Vladimír Jukl a Silvester Krčméry. V. Jukl bol otcom ideí a S. Krčméryho úlohou bolo zhromažďovať okolo seba mladých ľudí. Spoločenstvá boli ostrovom slobody. Duchovnú pomoc poskytovali kňazi – rehoľníci, saleziáni, jezuiti, piaristi, lazaristi a františkáni. Animátori boli väčšinou laici. Po skončení

štúdia sa mladí ľudia vracali do dedín, kde šírili to, čo zažili a čo sa naučili. Neskôr z týchto malých spoločenstiev vznikli náboženské hnutia. Malé spoločenstvá pomohli tajnej cirkvi pretrvať v dobe socializmu (Šimulčík, 1997, s. 16 – 17).

Čím viac spoločenstiev vznikalo, tým bolo náročnejšie podávať tak veľa informácií rozličným skupinám ľudí. Od roku 1975 začali S. Krčméry a V. Jukl navštevovať rôzne spoločenstvá. Snažili sa o vytvorenie jednotného myslenia. Počas týchto stretnutí si však všimli, že ľudia nemajú dostatok informácií, materiálov na štúdium a iné potrebné náležitosti. Práve nedostatok informácií, materiálov a neefektívny prenos informácií vytvorili impulzy na vznik celoslovenského periodického samizdatu. Ďalšie impulzy prichádzali zo zahraničia. Jedným z nich bol vznik samizdatového časopisu *Kronika litovskej katolíckej cirkvi* v Litve, ktorí sa dostal aj na Slovensko. Z Poľska prúdilo povzbudenie pre slovenských aktivistov, aby si vytvorili časopis, pomocou ktorého vznikne spojenie s ostatnými katolíkmi na Slovensku (Šimulčík, 1997, s. 17 – 18).

V roku 1973 sa zrodil prvý samizdat *Orientácia* a bol určený pre kňazov Spišskej diecézy. Nákladom vyšiel v počte dvadsať kusov. Samizdat *Orientácia* nemal veľký dosah, no bol prínosom pre katolícku samizdatovú tvorbu. Celoslovenský samizdat bol tým, čo Slovensko potrebovalo, a preto v roku 1982 vzniká samizdatový časopis *Náboženstvo a súčasnosť*. V spoločnosti búral informačnú bariéru. Distribuovali ho malé spoločenstvá, ktorým bol určený. Samizdat *Náboženstvo a súčasnosť* si získal rolu neviditeľného spojiva spoločenstiev. Tento časopis ukázal, že je možné vytvoriť časopis v dobe komunizmu. Tvorba samizdatov sa veľmi rýchlo rozšírila. Každý rok vznikli ďalšie časopisy, ktoré v spoločnosti šírili nové informácie. Samizdaty tvorili aj tajné rehole či hnutia (Šimulčík, 1997, s. 18).

Jednou z najaktívnejších skupín v rámci kresťanského hnutia bolo Spoločenstvo Fatima. Založili ho Silvester Krčméry, Vladimír Jukl a Rudolf Fiby v roku 1974. Neskôr sa k nim pridali aj Eugen Valovič. Zakladatelia boli zložení z dvoch generácií, pričom mladšia sa učila od staršej. Do staršej generácie patrili S. Krčméry a V. Jukl a do mladšej R. Fiby a E. Valovič. Napriek malému počtu členov boli významnou súčasťou histórie samizdatov. Najprv používali pracovný názov – Komunita aktuálnych služieb „Agapé” – a neskôr vznikol názov Spoločenstvo Fatima. V. Jukl sa stal prvým kňazom spoločenstva. Základom boli pre nich štyri sľuby, a to čistota, chudoba, poslušnosť a diskretnosť. Žiaden zo spoločníkov spoločenstva nesmel prezrádzať ich aktivity iným osobám (Šimulčík, 2019, s. 18 – 19). Práve Spoločenstvo Fatima vydávalo a distribuovalo časopis *Náboženstvo a súčasnosť*, *Zrno* a *Katolícky mesačník*. Fatima okrem

toho distribuovala aj zahraničnú literatúru. Takisto organizovali púte, usporadúvali stretnutia reholí a katolíckych laických hnutí. Spoločenstvo Fatima sa zúčastnilo na pokojnej manifestácii 25. marca 1988 v Bratislave (Šimulčík, 2019, s. 20).

2.3 Perzekúcie

Najnebezpečnejšou činnosťou bolo distribuovanie a schovávanie samizdatov u niekoho doma. Ak boli distribútori prichytení, hrozili im prísne tresty. Najväčšou hrozbou pre nich boli perzekúcie. Jedným z najznámejších prípadov je zatknutie vydavateľa samizdatov Ivana Polanského. Štátna bezpečnosť u neho pri domovej prehliadke našla veľké množstvo samizdatov. Bol odsúdený na štyri roky väzenia. K jeho prepusteniu prispela aj podpisová akcia, ktorú podpísalo deväťdesiatdva disidentov (Šimulčík, 2019, s. 66). Aj kvôli tejto udalosti bol 12. október zvolený za Deň samizdatu ako prejav úcty tým, ktorí počas totalitného režimu riskovali vlastné životy za základné ľudské práva (RTVS, 2021).

2.4 Príprava a výroba samizdatov

Existuje viacero spôsobov výroby samizdatu. Jedným z nich bol strojopis, ktorým sa rozmnožovali samizdaty najmä v sedemdesiatych rokoch. Prepisovaním samizdatu na preklepový či letecký papier dosiahli desať až dvanásť kópií. Najpoužívanším spôsobom rozmnožovania a rozširovania samizdatov bolo prostredníctvom strojopisu. Jedným z dôvodov je aj skutočnosť, že každá domácnosť si mohla dovoliť vlastniť písací stroj. Druhým spôsobom rozmnožovania bol ormig. Výroba prebiehala premiestňovaním textu z papiera vrstvou dechtových farbív na kriedový papier, ktorý potom vytvoril tlačovú formu, tzv. matricu. Pomocou vodného roztoku sa dechtové farbivo uvoľnilo a prenieslo na papier. Tento spôsob sa nepoužíval veľmi často. Dokázali ním vyrobiť okolo sto kusov kópií (Šimulčík, 1997, s. 20 – 21).

Ďalším spôsobom výroby bol cyklostyl, kde bol proces založený na princípe prietlačnej tlače. Napísaním textu na voskovú blanu sa vytvorili textové otvory, cez ktoré sa na papier nanášala farba. Takýto spôsob sa využívalo mnoho periodických samizdatov. S cyklostylom mohli vyrobiť až okolo tisíc kópií. Najmodernejšou technológiou bol ofset – technológia tlače z plochy. Obraz textu preniesli na kovovú či papierovú matricu a pri tlačení sa využívala odpudivosť mastnoty a vody. Ofset priniesol neobmedzenosť tlače

samizdatov. A od roku 1984, keď bol ofsetový stroj prepašovaný na Slovensko, ho využívala aj tajná cirkev. Tento spôsob oživil tlač obrázkami, perokresbami i fotografiami, čo využil aj samizdat *Zrno*, ktorého cieľovou skupinou bola mládež (Šimulčík, 1997, s. 21).

Najmenší náklad bol zaznamenaný pri časopise *Orientácia*, pričom náklad predstavoval iba dvadsať kusov. Zvyšné samizdaty sa pohybovali v rozmedzí dvesto až šesťsto kusov. Existovali však aj časopisy, ktoré toto rozmedzie prekonal, napríklad *Príloha mladých* (deväťsto kusov), *Náboženstvo a súčasnosť* (tisíc kusov), *Myšlienky z večeradla* (tisíc kusov), *Rodinné spoločenstvo* (tisíc tristo kusov) a *Zrno* (tisíc päťsto kusov). Neskôr, pod vplyvom spoločenských udalostí, bolo dotlačených až tritisíc kusov časopisu *Zrno* (Rončáková, 2013, s. 7).

2.5 V čase normalizácie

Prvou etapou prípravy samizdatu bolo nájdenie ľudí, ktorí by boli ochotní všetko riskovať. Po nájdení tých správnych osôb nasledoval druhý krok, a to príprava vydania časopisu. Autori písali články a snažili sa osloviť ďalších pisateľov. Jedným z možností, ako dostať svoj text do samizdatu, bolo odovzdať ho tomu, od koho časopis daný pisateľ dostal. Dokonca aj redakcie vyzývali ľudí k písaniu textov. Poslednou relatívne bezpečnou fázou bolo zasadnutie redakcie a posudzovanie materiálov (Šimulčík, 2019, s. 24 – 25).

Po týchto fázach už nasledovali tie menej bezpečné. Štvrtým krokom prípravy samizdatu bolo prepisovanie článkov do podoby samizdatového časopisu. V tejto fáze riskovali zdokumentovanie materiálov, ktoré by poslúžili ako dôkaz protištátnej činnosti. Na odsúdenie autorov samizdatu stačilo len to, aby im štátna bezpečnosť našla písací stroj či cyklostylové blany. Po prepísaní článkov do podoby samizdatového časopisu nasledovala logistika a zásobovanie tlačiarne materiálmi. V tomto kroku už mohli naraziť na políciu (Šimulčík, 2019, s. 25). Šiestym krokom bolo získanie a ukrytie rozmnožovacieho stroja. Komunisti predali cyklostylové rozmnožovacie stroje do zahraničia, no aktivisti ich prepašovali naspäť do Československej socialistickej republiky. Umiestnenie stroja sa stále menilo. Autori si museli dávať pozor na eliminovanie hluku či zvedavých susedov. Predposlednou fázou bol prevoz rozmnoženého čísla samizdatu na kompletizáciu a jeho ukrytie. Dôležité bolo, aby distribúcia a viazanie časopisu prebiehali na rozdielnych miestach. Prevoz samizdatu bol veľmi krehkou činnosťou, keďže aj pri bežnej kontrole mohlo dôjsť

k ohrozeniu prepravcov a neskôr aj vydavateľov. Distribúcia samizdatu bola posledná fáza. K nej bolo potrebné mať vybudované distribučné kanály, predovšetkým kvôli samizdatom dosahujúcim náklad tisíc a viac kusov (Šimulčík, 2019, s. 26). Väčšina autorov a ich vydavateľov k samizdatom pristupovali ako k životnej potrebe a sebazáchovnej činnosti, takže ekonomický a finančný aspekt pre nich nebol až tak dôležitý (Gruntorád, 2018, s. 133).

2.6 Druhy samizdatov

Ján. Šimulčík rozlišuje dva typy samizdatu, a to samizdat liberálno-laický a kresťanský. Oba druhy samizdatu u nás vychádzali v rokoch 1969 až 1989. Zrejme však ide len o periodický samizdat, keďže podľa Rudolfa Lesňáka vychádzal neperiodický samizdat už od päťdesiatych rokov dvadsiateho storočia (Kolková, 2008, s. 11).

Samizdat členíme podľa technického prevedenia (rukopisný, zvukový, tlačný a obrazový – filmový, fotografický) a podľa tematického zamerania (literárny – poézia a próza, umelecký, náboženský, politický, filozofický, historický a vedecký). Takisto ho môžeme rozdeliť aj podľa pravidelnosti vydávania, a to na periodický a neperiodický samizdat. Pri periodických samizdatoch sa však skôr dívame na snahu o dodržiavanie periodicity, pretože vzhľadom na dobu a problémy, ktoré im to sťažovali, sa nedá hovoriť o pravidelnosti (Letz – Lauko, 2018). Hlavná myšlienka periodických samizdatov bola v aktuálnosti ich posolstva a opätovného vydávania, čo bolo iné ako pri neperiodických časopisoch. S častým vydávaním sa však zvyšovalo aj riziko odhalenia, takže mnohé samizdaty mali obmedzený počet čitateľov. S problémom slabej distribúcie, súviselo aj to, že mnohé samizdaty zostali pre nás neznáme (Lesňák, 1998, s. 27).

Hlbšie rozdelenie slovenských katolíckych časopisov je náročné kvôli žánrovej rôznorodosti. R. Lesňák však vyčlenil šesť základných skupín na rozdelenie periodických samizdatov. Možno ich teda rozdeliť na:

1. periodiká s filozoficko-teologickým a cirkevným obsahom,
2. časopisy na prehlbovanie náboženského a duchovného života,
3. periodiká so spoločensko-výchovným pôsobením,
4. časopisy kultúrno-politického zamerania,

5. záujmovo-formatívne mládežnícke časopisy,
6. periodiká s prekladmi inojazyčných textov.

R. Lesňák pridal ešte dve kategórie pre české a liberálno-laické periodiká, a to české kresťanské periodiká (čítané na Slovensku) a slovenské občianske periodiká (s textami v kresťanskom duchu) (Kolková, 2008, s. 21).

Periodiká s filozoficko-teologickým a cirkevným obsahom sú *Orientácia*, *Una Sancta Catholica*, *Myšlienky z večeradla*, *Náboženstvo a súčasnosť* a *Príloha mladých*. Do druhej kategórie – časopisy na prehlbovanie náboženského a duchovného života – patrí *Serafínsky svet*, *Pokoj a dobro*, *Katolícky mesačník* a *Nové Turíce s Máriou*. Periodiká so spoločensko-výchovným pôsobením boli *Rodinné spoločenstvo*, *Zrno* a *Radosť a Nádej*. Medzi kultúrno-politicky zamerané časopisy radíme *Hlas Slovenska* a *Bratislavské listy*. Do piatej kategórie – záujmovo-formatívnych mládežníckych časopisov – zaradíme *Vzlet*, *Emanuel*, *Svetlo* a *Plamienok*. K periodikám, ktoré obsahovali preklady inojazyčných textov, patria časopisy *Kňazom, najmilším synom Panny Márie* a *Listy z Taizé* (Rončáková, 2013, s. 12).

Katolícky samizdat bol určený pre rôzne vrstvy spoločnosti. Uvedieme zopár príkladov k jednotlivým skupinám obyvateľov. Pre deti to bol samizdat *Svetlo*, ktorý vychádzal v rokoch 1986 až 1989 štvrťročne. Bol to výchovno-vzdelávací časopis pre chlapcov v seleziánskom duchu s vtipnými kresbami a grafickou úpravou (Šimulčík 1997, s. 15 – 26; Lesňák 1998, s. 186).

Pre mládež to bol napríklad samizdat *ZrNO*, ktorý vychádzal od rokov 1989 až 1990 pod vedením Ladislava Stromčeka, Evy Klčovanskej a Mariána Balásza. Do časopisu prispieval aj František Mikloško. Samizdat bol zameraný na potreby a túžby mladých ľudí, ktorí hľadali duchovné hodnoty a svoje miesto v tomto svete (Lesňák, 1998, s. 149).

Rodinám bol venovaný samizdat *Rodinné spoločenstvo*, ktorý vychádzal od roku 1985 do roku 1989. Bol zameraný na otázky rodinného a spoločenského života. Redakciu tvorili Vladimír Ďurikovič, Anna Floriánová a Ľudovít Hlaváč. Samizdat *Rodinné spoločenstvo* bol rozmnožovaný cyklostylom. Vychádzal aj po revolúcii a neskôr bol pretransformovaný na časopis *Família* (Lesňák, 1998, s. 126 – 127).

Pre inteligentnejšiu časť obyvateľstva bol vytvorený samizdat *Náboženstvo a súčasnosť*, ktorý bol vydávaný od roku 1982 až do roku 1989. Časopis vychádzal štvrťročne a prinášal informácie a komentáre o rôznych aktuálnych súvislostiach medzi náboženstvom a súčasnosťou, najmä o zatajovaných skutočnostiach a diskriminácii cirkvi

i veriaciach. Návrh na vydávanie podal František Mikloško a vydávania sa ujal Martin Lauko, Ján Čarnogurský s Vladimírom Juklom. Neskôr sa z časti *Náboženstva a súčasnosti – Príloha mladých*, stal časopis *ZrNO* (Lesňák, 1998, s. 62).

Kňazom boli napríklad venované samizdaty – *Orientácia* a *Sancta Catholica*. Časopis *Orientácia* bol najvýznamnejší kresťanský periodický samizdat. Redakciu viedli Ján Maga, Jozef Jarab a Peter Fidermak. Bol písaný strojopisom a vyšlo mu jedenásť čísel. Samizdat *Sancta Catholica* vychádzal v rokoch 1983 až 1985. Vydával ho jezuitský teológ Jozef Oprala. Časopis bol venovaný katolíckemu duchovenstvu (Lesňák, 1998, s. 31 – 52).

Samizdat plnil dôležitú úlohu aj v rôznych spoločenských oblastiach, a to napríklad v histórii – *Historický zápisník* a *Hlas Slovenska*. Samizdat *Historický zápisník* vyšiel v rokoch 1986 a 1987 – vydané boli len dve čísla. Cieľom časopisu bolo priblížiť nedávnu dobu z dostupných historických prameňov či vyplniť medzeru vo vedomostiach mládeže. Obe vydania boli zamerané na významné osobnosti slovenských dejín. Samizdat vydával Ivan Polanský a po zásahu štátnej služby bolo vydávanie ukončené. Časopis *Hlas Slovenska* vychádzal v rokoch 1988 až 1989. Vydavateľom bol Martin Lauko s manželkou Soňou Laukovou a fotografom Jozefom Sedlákom. Samizdat prinášal úvahy k zásadným národným otázkam a k posilňovaniu národného povedomia, ale na princípoch kresťanstva (Lesňák, 1998, s. 152 – 155).

Filozofii sa venoval samizdat *Radosť a nádej*, ktorý bol vydávaný od roku 1987 až do roku 1989. Pripravoval ho Peter Haťapka, Anton Semeš, Michal Vaško a Ján Letz. Samizdat bol kresťanskou revue pre intelektuálov a náročnejších čitateľov so značným priestorom pre kultúru v tematike i žánroch (Lesňák, 1998, s. 144).

Politickými témami sa zaoberal najmä časopis *Bratislavské listy*, ktorý vychádzal okolo rokov 1988, 1989 a aj neskôr. Bol to kresťansko-demokraticky orientovaný kultúrno-politický časopis so zámerom na vytvorenie priestoru pre slobodnú diskusiu o problémoch v spoločnosti. Vydavateľom časopisu bol Ján Čarnogurský a redigoval ho Ján Langoš (Lesňák, 1998, s. 162).

Oblasť informácií mali v rukách samizdaty, ako napríklad *Katolícky mesačník*, *Výber* a *Svedectvo*. *Katolícky mesačník* bol zameraný na informácie o živote katolíckej cirkvi doma i v zahraničí. Samizdat mal za cieľ najmä pozorovať aktivity kňazov a veriaciach. Samizdat bol vydávaný v rokoch 1988 až 1989. Redaktorom tohto časopisu bol Vladimír Jukl a rozmnožoval ho ofsetom Jozef Roman. Samizdat *Výber* bol dielom Ivana Polanského. Ide o periodikum z rokov 1984 až 1987 a prinášalo najmä texty prevzaté zo slovenského

vysielania zahraničných rozhlasov. Časopis *Svedectvo* zostavovali Ján Chryzostom Korec a Stanislav Labjak v rokoch 1987 až 1989. Čísla tohto samizdatu boli o závažných udalostiach spoločenského, náboženského a aj politického života na Slovensku a v Československej socialistickej republike (Lesňák, 1998, s. 100 – 175).

Téme spirituality sa venovali časopisy *Myšlienky z večeradla*, *Nové Turíce s Máriou* a takisto aj *Serafínsky svet*. Samizdat *Myšlienky z večeradla* vychádzal v rokoch 1985 až 1989. Jeho obsah súvisel so stretnutiami katolíckych kňazov, ktorí boli účastníci Mariánskeho kňazského hnutia na Slovensku. Články boli skôr len spontánne záznamy na aktuálne témy z náboženského, ale aj spoločenského života. Časopis zostavovala Alžbeta Vojtková s manželom Jánom Vojtkom a bol vyrábaný cyklostylom. Samizdat *Nové Turíce s Máriou* patril hnutiu Obnova v Duchu Svätom na Slovensku, ktoré bolo zamerané na obnovu kresťanského života. Dôležitou obsahovou časťou boli písomné svedectvá čitateľov o ich vnútornej premene v duchu obnovy viery. Redaktor samizdatu bol Václav Kocian. Rozmnožovaný bol cyklostylom v náklade dvestopäťdesiat kusov a rozširovaný hnutiam po celom Slovensku. Časopis *Serafínsky svet* vychádzal v rokoch 1982 až 1989. Samizdat vychádzal štvrťročne, no v rokoch 1983 a 1985 vyšlo päť čísel s názvom *Pokoj a dobro*. Redaktor *Serafínskeho sveta* bol Peter Rúčka a tlačiarom Ivan Polanský. Neskôr začal vychádzať časopis s podobným názvom a zameraním (Lesňák, 1998, s. 58,78, 96).

2.7 Tvorcovia slovenského samizdatu

Obrovské množstvo ľudí sa podieľalo na tvorbe samizdatov. Mnohých mená poznáme, no niektorí sú pre nás stále neznámi. Uvedieme preto príklady najdôležitejších osobností, ktoré sa pričinili o vznik, výrobu či písanie samizdatov. Medzi najznámejšie mená patrí Ján Čarnogurský (jedna z vedúcich postáv slovenského katolíckeho disentu, vydavateľ a redaktor časopisu *Bratislavské listy*), Ján Beňo (kňaz, zakladateľ hnutia Nazaret), Vladimír Ďurikovič (vedúca osobnosť hnutia kresťanských rodín), Peter Haťapka (tlačiar a odborník na rozmnožovaciu techniku), Ivan Polanský (založil a viedol periodiká *Výber* a *Historický zápisník*, tlačil ďalšie samizdaty), František Mikloško (jeden z hlavných aktivistov slovenského katolíckeho disentu, spolu redaktor mnohých samizdatov), Rudolf Fiby (redaktor časopisu *Náboženstvo a súčasnosť*) a mnoho ďalších mien (Kolková, 2008, s. 25).

2.8 Motivácia pri písaní samizdatu

Jednou z najčastejších motivácií pri tvorbe samizdatov bola vnútorná potreba šíriť pravdu a postaviť sa tak proti totalitnému režimu. Iní autori sa zase venovali samizdatovej tvorbe len kvôli tomu, že ich priatelia tam prispievali. Väčšina mladých autori v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch si brala príklad od starších autorov. Pre niektorých umelcov to bola dokonca šanca urobiť niečo protištátne a vystaviť sa tak riziku zatknutia či iného trestu od štátu. Považovali to za adrenalínový šport. Takýto autori mali pocit, že sa stanú niečím dôležitým, ak budú súčasťou samostatnej skupiny spoločnosti. Ďalším prípadom motivácie bolo aj to, že mohli v samizdatoch vydávať texty, ktoré by inak neboli vydané. Do samizdatov niekedy prispievali aj autori, ktorí si neuvedomovali, že vykonávajú protištátnu činnosť (Machovec, 2009, s. 7 – 8).

3 *Emanuel a jeho príbeh*

Prvá časť práce sa zaoberala definíciami pojmu „samizdat“. V druhej časti sme sa venovali všeobecnej histórii samizdatu, jeho výrobe a druhom. V tretej časti sa pozrieme na históriu a príbeh katolíckeho samizdatu *Emanuel*. Autormi tohto časopisu sú Ladislav Lajčiak a Štefan Papčo. Naskytla sa príležitosť osobného stretnutia s autormi a to vďaka školiťke tejto práce, pani profesorke Terézii Rončákovej.¹

Stretnutie sa odohrало v máji v roku 2023 v dome pána Ladislava Lajčiaka na Čutkovskej ulici v Černovej, ktorá je mestskou časťou Ružomberka. Dopredu sme boli informovaní o zdravotnom stave pána L. Lajčiaka, ktorý je pár rokov po mozgovej porážke. Z toho dôvodu sa mu ťažšie spomína a rozpráva. Osobné stretnutie s autormi prinieslo úplne nový pohľad na časopis. Zrazu si človek uvedomí, že autori sedia priamo pred ním a on im môže klásť otázky, počúvať príbehy a nachvíľu sa ponoriť do doby, kedy tvoriť bolo životu nebezpečné. Títo dvaja páni sa však nevzdali a svoju lásku k literatúre a umeniu nenechali zahynúť.

Dopredu sme mali pripravených približne tridsaťpäť otázok o histórii *Emanuela*, výrobnom procese, distribúcii a jeho čitateľoch. Otázky sme konzultovali spoločne. Rozhovor sme nahrávali na dva rekordéry (záznamníky zvuku). Obaja páni boli pri rozhovore ochotní spolupracovať a snažili sa čo najlepšie odpovedať na otázky. Dopredu bolo obom autorom oznámené, že rozhovor je nahrávaný a neskôr bude prepísaný do textovej podoby, ktorý bude pomôckou pri analýze samizdatu.

Pán Š. Papčo a pán L. Lajčiak nám k rozhovoru priložili aj papiere s odpoveďami na niektoré otázky. Takisto nám požičali zopár svojich fotografií a dokumentov, s ktorými sme pracovali v tejto časti diplomovej práce. Pán L. Lajčiak nám ukázal aj fotoalbumy, kde nám predstavil svoju rodinu, deti a priateľov. Pohľad do fotoalbumov nám otvoril dvere do ich životov a spomienok.

¹ Výskumný rozhovor s Ladislavom Lajčiakom a Štefanom Papčom, realizovaný v Ružomberku v roku 2023. Všetky nasledujúce informácie pochádzajú z tohto rozhovoru.

3.1 Tvorcovia

Obaja autori pochádzajú z mesta Ružomberok a spájajú ich roky dlhodobého priateľstva. Ich životné názory sú veľmi podobné, hoci ich pracovné chodníčky viedli často odlišným smerom. Spájala ich však láska k literatúre, ktorú rozvíjali aj napriek nepriazni režimu.

3.1.1 Ladislav Lajčiak

Rozhovor začal otázkou, akej činnosti sa autori venovali pred vydávaním samizdatu. Ako prvý na otázku odpovedal pán Ladislav Lajčiak. Zaspomínal si na minulosť, kedy chodil na rôzne súťaže písania na písacom stroji. Dokonca sa v jednej zo súťaží umiestnil na desiatom mieste.

L. Lajčiak sa narodil v roku 1945 v Ružomberku v časti Černová. Pochádza zo štyroch detí. Pred vydávaním samizdatu vyštudoval Strednú ekonomickú školu v Martine. Neskôr doplnil svoje vzdelanie na Vysokej škole ekonomickej a neskôr rozšíril svoje vzdelanie odborom estetiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (Slovenské literárne centrum).

Po škole sa pustil do pracovnej činnosti. Bol pracovníkom Tesly v Nižnej na Orave. Neskôr pracoval pre Maticu slovenskú, Bjorsonnovú spoločnosť v Ružomberku, a taktiež bol pracovníkom Slovenskej národnej knižnice. V roku 2006 odišiel do dôchodku.

L. Lajčiak bol esejistom, básnikom, prekladateľom autorom literatúry pre deti a publicistom. Mal dva pseudonymy – Ladislav I. Lajčiak a Peter Tichý (Slovenské literárne centrum). Venoval sa prekladom textov z anglického jazyka. Takisto bol spoluprekladateľom novozélandskej poézie *More a hviezdy*. Jeho vlastná debutová zbierka poézie sa nazýva *Tiesňové volanie* a vyšla v roku 1987. Ďalším jeho dielom je súbor básní *Vrpy* z roku 1998 a taktiež bibliofilie s básňami meditatívnej lyriky *Milujem ťa láskou večnou* z roku 2009 (Slovenské literárne centrum).

L. Lajčiak svojou tvorbou prispieval do známych časopisov, ako napríklad *Matičné čítanie*, *Revue svetovej literatúry*, *Romboid*, *Slovenské pohľady* a mnohé iné (Slovenské literárne centrum). Aj mimo pracovných činností bol ponorený do kníh. Spomínal, že každý mesiac minul na knihy približne osemsto korún. Väčšinu svojich kníh odovzdal do Národnej knižnice v Martine, no veľké množstvo svojej knižnej zbierky má stále doma. Už od roku

1964 písal vlastné básne. L. Lajčiak bol členom Revolučného odborového hnutia a takisto aj Socialistického zväzu mládeže. Nebol súčasťou žiadnej strany komunistického režimu.

3.1.2 Štefan Papčo

Štefan Papčo je spoluautorom samizdatu Emanuel. Narodil sa 8. januára 1948 v Černovej. Na svet prišiel ťažkým a dlhotrvajúcim pôrodom a sám to považuje za zázrak. Práve kvôli tomu ho hneď na druhý deň pokrstili. „Dali mi meno Štefan Peter, aby som mal dost patrónov,” dodal pán Š. Papčo.

Základnú školu do piateho ročníka absolvoval v rodnej obci Černová. Vo svojom štúdiu na základnej škole ďalej pokračoval v Ružomberku a v Nižnej na Orave. Navštevoval aj Strednú priemyselnú školu elektrotechnickú, kde zmaturoval v roku 1967. Po škole sa presunul do Turčianskych strojární v Martine, kde pôsobil ako montážny robotník. Základnú vojenskú službu vykoval v rokoch 1967 až 1969 v Jaroměři. Štefan Papčo nám v rozhovore prezradil, že aj počas vojenskej služby rád čítal. Už ako mladý chlapec začal písať básne. Po vojenskej službe začal pracovať vo firme TEES v Martine ako dispečer – plánovač. Po návrate z Jaroměři stretol lásku svojho života. V roku 1973 sa oženil s Margitou Fagovou, ktorá taktiež pochádza z Černovej. Narodilo sa im sedem detí. Š. Papčo v roku 2003 vážne ochorel a musel opustiť prácu. Odvtedy je na dôchodku.

Počas jeho poslednej práce, ktorá sa týkala CEL Projektu, spoznal mužov, ktorí ostatným posúvali rozmnožovanú literatúru. Ovplyvňovali ich myslenie aj samizdatovú tvorbu a brali si príklad z materiálov, ktoré čítali. Š. Papčo sa zapájal do podpisovania petícií, ako napríklad podpora Kardinála Tomáška a iné, avšak nebol organizátorom žiadnej z nich. Takisto sa nezúčastnil ani akcie Bratislavský veľký piatok, a to z dôvodu, že sa bál o bezpečie seba a svojej rodiny. Nebol členom žiadnej skupiny podzemnej cirkvi v období normalizácie, no vedel o ich existencii. Spomínal na hnutie Nazaret (ľudovo Beňovci), ktorí mali rozhodené siete aj v Ružomberku. Avšak nezhodoval sa s niektorými ich pravidlami, a tak sa k nim nemal záujem pripojiť. „Chcel som byť taký trochu voľnejší...” uviedol Š. Papčo.

3.2 Samizdat Emanuel

Časopis *Emanuel* je katolícky samizdat, ktorý tu vychádzal približne od roku 1969. Bol jedným z prvých samizdatových časopisov, ktoré uzreli svetlo sveta v období rozmachu samizdatov. Časopis bol vydávaný do roku 1974. V knihe *Listy z podzemia* od Rudolfa Lesňáka nájdeme informáciu o tom, že samizdat vychádzal v rokoch 1970 až 1971, avšak samotní autori sa skôr prikláňajú k roku 1969, čo uviedli aj v krátkom opise o samizdate (Príloha 10; Lesňák, 1998).

Ako už bolo vyššie spomenuté, autormi samizdatu sú pán Ladislav Lajčiak a Štefan Papčo. Obaja pochádzajú z oblasti Černová v Ružomberku a spája ich dlhotrvajúce priateľstvo. L. Lajčiak je birmovný otec Š. Papča. Ani jeden z nich neľutuje vydávanie *Emanuela* a ak by bola možnosť návratu do minulosti, nemenili by nič.

3.2.1 Myšlienka, leitmotív a názov

Autori chceli vyjadriť svoj názor a vnútroexilové rozpoloženie na stránkach vlastnej tlačoviny. Podľa L. Lajčiaka a Š. Papča by sme mohli časopis zaradiť skôr do kultúrno-spoločenskej skupiny. Nesie však aj náboženské posolstvo, najmä jeho názov Emanuel, ktorý znamená „Boh s nami“. Názov vytvorili autori spolu a chceli ním vyjadriť, že sú kresťania. Nemôžeme ho teda úplne definovať pojmom „náboženský“, no názov samizdatu jemne určoval smer, ktorým sa bude jeho obsah uberať. Leitmotívom bol „veľspev“ lásky z prvého listu Sv. Pavla Korinťanom – uverejnený v prvom čísle druhého ročníka samizdatu.

3.2.2 Distribúcia

Distribúcia teda prebiehala v dvoch krokoch. Autori požičali samizdat priateľom, blízkym a ľuďom, ktorým mohli veriť. Tí si to následne prečítali a vrátili. Samizdat *Emanuel* teda nebol tlačený časopis. L. Lajčiak ho písal na stroji značky Remington. Informácie o *Emanuelovi* mali teda len čitatelia, ktorých tvorili ich priatelia a im blízke osoby. O výrobe *Emanuela* vedeli aj ľudia, ktorí im pomohli s výrobou, napríklad kamarát, ktorému dali olaminovať obálku jedného z čísiel. Táto selektívnosť pravdepodobne vyplynula z rešpektu k riziku, ktoré vydávanie podzemných publikácií predstavovalo. Napriek tomu, že *Emanuel*

nemal obrovský počet čitateľov, autori s ním dokázali šíriť informácie a taktiež splňal jednu z úloh samizdatu – šírenie informácií a vzdelávanie.

Netajili existenciu Emanuela a ani sa nebáli režimu. Avšak pred rodinou o tom veľa nehovorili. Neklamali rodine, ani priateľom. Jednoducho sa navštevovali ako kamaráti a popri tom tvorili. Emanuel sa stal pre nich akoby denníkom, ktorému sa s radosťou venovali.

3.2.3 Slovenský národný archív

Samizdat *Emanuel* tvorí osem čísel, avšak nám sa podarilo nájsť iba šesť, ktoré sa nachádzajú v Slovenskom národnom archíve. Čísla časopisu sa tam ocitli kvôli menšiemu nedorozumeniu medzi autormi a spisovateľom Rudolfom Lesňákom. Ten si požičal vydania *Emanuela* za účelom tvorby jeho knihy o kresťanských samizdatoch. Podľa autorov však dané vydania nevrátil a oni sa neskôr k nim už nemohli dostať. Po smrti R. Lesňáka kontaktovali aj jeho rodinu, ktorá ich informovala o tom, že vydania sa nachádzajú v Slovenskom národnom archíve. Ten im oznámil, že nie je možné aby si originály odniesli domov. Avšak po rokoch aspoň vedia, že vydania Emanuela sú v bezpečí a dobre strážené.

3.2.4 Obsah časopisu

Obsah samizdatu *Emanuel* tvorili rôzne texty. V časopise nájdeme tvorbu od jeho autorov, Štefana Papča a Ladislava Lajčiaka, no takisto aj texty od Otakara Brezinu, Ortega y Gassetu, či Voltaire. Väčšinou sa vo vydaniach tohto samizdatu vyskytujú umelecké texty. Nenájdete tam veľa politicky orientovaných textov. Podľa pána Š. Papča tam nájdeme menší náznak, ale žiadne priame vyjadrenie sa k politickej situácii. Takisto sú tam uverejnené rôzne básne či články, ktoré už boli preložené v českom jazyku.

3.2.5 Výroba a vzhľad

Samizdat *Emanuel* bol občasník písaný na stroji. Jednotlivé vydania mali rôznu dĺžku výroby. Časovo sa proces výroby pohyboval okolo dvoch mesiacov, no niekedy toto obdobie trvalo dlhšie, a to z dôvodu prerušenia z dnes už neznámych dôvodov. Grafiku mal na starosti Štefan Papčo. Každé jedno číslo bolo originál a preto obsahovalo jedinečnú grafiku, kresby

či maľby od Š. Papča. Vo 4. vydaní 1. ročníka nájdeme aj kresby detí z Martina (Príloha 6, Príloha 7, Príloha 8). Na tvorbu využívali obyčajný kancelársky papier. Veľkosť samizdatu sa pohybovala približne okolo formátu A5.

Časopis nemal ustálenú štruktúru. Autori čerpali inšpiráciu rôznorodým spôsobom, napríklad dôsledkom vzniknutej spoločenskej situácii, následkom čoho dali dokopy texty, ktoré vytvorili samizdatové dielo *Emanuel*. Autori samizdatu, Š. Papčo a L. Lajčiak, sa podpisovali svojimi iniciálkami. Originalita a autorský pôvod jednotlivých čísel *Emanuela* boli pre jeho tvorcov prioritou, čo vyžadovalo precíznu prácu pri jeho výrobe.

3.2.6 Ukončenie tvorby Emanuela

Ladislav Lajčiak a Štefan Papčo sa rozhodli skončiť s tvorbou *Emanuela* kvôli osobným dôvodom. Obaja sa oženili a založili si vlastné rodiny. Na samizdat im už nezostal čas. Ukončenie tvorby nebolo zo žiadnych politických či tomu podobných dôvodov. Obaja autori však vydávanie samizdatového časopisu neľutujú. Ich príbeh je dôkazom o sile ľudskej odhodlanosti a slobodnej tvorivosti aj v čase, keď bola sloboda slova potlačovaná.

4 Analýza vydání samizdatu Emanuel

V štvrtej časti diplomovej práce sme sa venovali analýze kresťanského časopisu *Emanuel*. Zaoberali sme sa vecami, ako je napríklad vizuálna, formálna či obsahová stránka. Do formálnej časti patrí počet strán, približné rozmery samizdatov či viazanie (väzba). Vizuálnu stránku tvoria ilustrácie a farebnosť vydání. Z obsahovej stránky sme analyzovali druhy žánrov, autorov diel, témy, názvy diel či zameranie jednotlivých vydání samizdatu *Emanuel*. Nevenovali sme sa podrobnej obsahovej stránke daných článkov, ako je napríklad analyzovaniu umeleckých prostriedkov.

4.1 Obsahová stránka

Vydania majú rôzne tematické zameranie. Môžeme tu nájsť spoločenské, umelecké, ale aj náboženské témy. Je tu rôznorodosť autorov a žánrov. Každé jedno vydanie má v sebe niečo originálne. Pri obsahovej časti sme si prešli zaradom všetky čísla, aby vynikli originálne prvky samizdatov.

4.1.1 Prvé vydanie prvého ročníka samizdatu Emanuel

Prvé číslo samizdatu vyšlo 7. februára 1970 v Černovej. Toto vydanie je špecifické tým, že sa zameriava na spoločensko-filozofické témy. Je tam veľa úvahových prvkov, ktoré sú prevažne zamerané na život človeka. Vyskytujú sa tam aj náboženské prvky. V časopise nájdeme diela od českých, nemeckých, francúzskych, španielskych a slovenských autorov, ako je napríklad José Ortega y Gasset, Ján Čep, Andreas Gryphius, Christian Hofmann von Hofmannswaldau, Arthur Rimbaud, Saint-John Perse, či Ján Vladislav. Vydanie obsahuje aj tvorbu od autorov samizdatu Emanuel – Ladislava Lajčiaka a Štefana Papča, ktorý sa podpísali pod svoje texty ako L.L. a Š.O.

Na prvej strane čísla môžeme nájsť úvodník od Š. Papča, ktorý má názov *Slovo má Emanuel*. Š. Papčo v úvode odpovedá na otázky, ktoré sa ľuďom vynárajú pri pohľade na samizdat. Opisuje hlavnú myšlienku *Emanuelu* – vyjadriť svoje názory a pocity k vtedajšej situácii v krajine. O samizdate sa vyjadruje ako o pokuse dvoch autorov vytvoriť niečo originálne a otázku, či sa im to podarí, nechávajú na iných. „*Len akúsi kroniku chceme*

zapisovať, čo zachytí, odfotografuje, po čom siahame, k čomu sa utiekame, kde hľadáme odpoveď. Či to bude užitočné, či na smiech, to nás teraz veľmi nezaujíma. Či z toho bude niečo viac, ukáže naša robota” (Lajčiak – Papčo, 1970).²

V prvom čísle prvého ročníku sa nachádza dvanásť básnických diel a štyri prózy. Súčasťou obsahu vydania je aj päť životopisov či opisy autorov, ktoré sú umiestnené pred textami alebo nasledujú za nimi. Do tejto kategórie patrí len päť autorov a to sú José Ortega y Gasset, Ján Čep, Andreas Gryphius, Christian Hofmann von Hofmannswaldau a Saint-John Perse. Medzi básnické diela daného čísla patria: *Horká* od Ladislava Lajčiaka, *Všetchno je marnost*, *Na neděle poslední hrůzy*, *Večer* od Andreasa Gryphiusa, *Svět* od Christiana Hofmanna von Hofmannswaldaua, *Ples oběšenců* od Arthura Rimbauda a *Dažde* od Saint-John Persea.

Môžeme tu nájsť aj texty, ktoré nemajú autora ani názov. Texty bez autora sú *Aj nepřítel mávají sny* a báseň *O kravské orientácií*. Básne bez názvu aj autora sa vyskytujú na konci čísla. Za ich názov sme určili prvý verš daných básní – *Plakal by som* a *Cucám ti chrasty z pier*. Nájdeme tu však aj šesť slovných riekaniek, ktorých slová začínajú na rovnaké písmeno. Príklad riekanky: „*Galantní generáli glorifikují glóbus gulometnými gestami.*” Bez autora je takisto slovné spojenie: „39 – 45 cudzia krv nás nezaujíma.” Dané slová sa vyskytujú aj v básni, ktorá je na konci čísla a nemá autora: „*Krv potečie, cudzia krv nás nezaujíma.*” Nepodarilo sa nám však zistiť autora ani názov.

Prozaické žánre sú iba štyri. Ako prvá je *Esej na způsob prologu* od autora José Ortega y Gasset. Jeho ukážka tvorí tri časti – *Ruskin, užítkovost' a krása*, „*Ja*” ako niečo, čo sa uskutočňuje a *Ja a moje ja*. Potom nasleduje dielo od Jána Čapa – *Cesta na Jitřní*, ktoré je baladickou poviedkou a opisuje príbeh syna a matky, ktorý kráča na bohoslužbu do kostola. Objavujú sa tu znaky filozofického zmýšľania: „*Co jsme proměškali, zkazili a pošpinili, to zůstává proměškáno, zkaženo a pošpiněno. Jizvy, které jsme si utřili, ponese s sebou až do hrobu, až na věčnost.*” Ďalšou prózou je dielo bez autora *Aj nepřítel mávají sny*. Prozaické dielo *Listovanie v niekom inom* od Š.O. je krátkou úvahou o živote: „...si v začarovanom kruhu, prevrhaš sa po jeho obvode a nemáš sily raz a navždy s tým skončiť...”

Ďalšie žánre, ktoré sa nachádzajú v prvom čísle prvého ročníka *Emanuela* je životopis, lyrické básne – *Na neděle poslední hrůzy*, *Ples oběšenců*, *O kravské orientácií*, *Bitý a sácaný*, *Plakal by som* a *Cucám ti chrasty z pier*, *Svět*, príležitostná báseň *Horké*,

² Všetky nasledujúce verše, ktoré budeme vo vybranej podkapitole citovať, pochádzajú z tohto vydania.

baladická poviedka *Cesta na Jitřní*, sonety *Všechno je marnost' a Večer*, úvaha *Listovanie v niekom inom*, rozprávania *Aj nepřítel mávají sny* a riekanky. Biblické motívy sa vyskytujú v dielach *Svět*, *Na neděle poslední hrůzy* či *Cesta na Jitřní*.

Prvé vydanie z prvého ročníka samizdatu *Emanuel* vo svojich tridsiatich troch stranách popisuje rôzne pocity, myšlienky a príbehy. Môžeme tu nájsť diela v slovenskom a českom jazyku. Mnohé sú preklady zahraničných diel.

4.1.2 Druhé vydanie prvého ročníka samizdatu *Emanuel*

Druhé vydanie samizdatu *Emanuel* vyšlo 18. marca 1970 v Ružomberku v časti Černová. Tematicky je časopis zameraný na spoločensko-umelecko-náboženskú tvorbu. V niektorých básňach môžeme nájsť aj náznaky politickej tematiky (*Vám, ktorí ste zbabrali svet a chcete ho zase od Š. O.*). Toto číslo nezačína úvodom, ale rovno dielom od Ladislava Lajčiaka – *Fejtón o jari*. Nachádzajú sa tu len dva nepodpísané texty – životopis Christiana Morgenterna a dielo *List strážnika*. Počet diel bez autora je menej ako v prvom čísle. Druhé vydanie obsahuje texty od autorov, ako je José Ortega y Gasset, J. S. Matějka, Christian Morgenstern a takisto aj od autorov *Emanuela* – Ladislava Lajčiaka a Štefana Papča.

V druhom čísle prvého ročníka samizdatu *Emanuel* je počet próz a poézií skoro vyrovnaný. Prozaických diel je v tomto čísle deväť a poetických zasa dvanásť. Ako sme už spomenuli vyššie, časopis začína prozaickým dielom od L. Lajčiaka. Dielo *Fejtón o jari* patrí k novinárskemu žánru a opisuje písanie školských prác na tému jar s jemne naznačeným politickým motívom. L. Lajčiak píše, že téma jar by sa už nemala používať na písanie, pretože deti v danej dobe mali spomienky na inú jar, ako on kedysi. Nechce aby boli vypočúvané, či zosmiešnené: „*Trápne by potom bolo, keď by sa niektorý z nich musel vypočúvať, kde to všetko nabral a on neznajúc, čo je to ľudský strach, by vám to povedal pekne po svojom. Nie, nedávajte tým deťom písať o jari*” (Lajčiak – Papčo, 1970).³ Ďalším dielom z prozaickej skupiny je črta *Rez* od L. Lajčiaka, ktorá hovorí o bolestivej spomienke na milovanú osobu v náruči niekoho iného. Dielo *Rozprávka pred spaním* od Š. Papča je poviedkou, v ktorej hlavná postava rozdáva dobro. Neskôr však ľudom začne dobro prekážať, a tak ho začnú ničiť. Je to teda poviedka, ktorá obrazne opisuje situáciu v krajine: „*Dobro sa hľadalo a ničilo dôkladne, centimeter po centimetri, prejdená línia sa ešte raz skontrolovala, aby nikde neostala ani omrvinka*

³ Všetky nasledujúce verše, ktoré budeme vo vybranej podkapitole citovať, pochádzajú z tohto vydania.

dobrá.” Po poviedke nasleduje krátka úvaha s názvom *Výpalky krvi*, v ktorej sa autor prihovára čitateľom. Má spoločenský podtón.

V druhom čísle *Emanuela* sa objavuje pokračovanie *Eseje na spôsob prológu* od Josého Ortegy y Gasseta. Prvé tri časti sa nachádzali vo vydaní prvého čísla. Tu môžeme nájsť ďalšie tri časti, ktoré sa sústreďujú na estetiku, metaforu a štýl. Dielo bolo prevzaté z časopisu *Romboid*. K próze sme zaradili aj tieto diela: ukážku z odbornej literatúry *Bohatý svet v nás* od J. S. Matějku (odbor psychológia), *Z ranných pokusov – Odvodové konanie* od Š. Papča. Posledné diela, ktoré neboli zaradené k žánrom je životopis autora Christiana Morgensterna, krátke neveršované dielo bez názvu od Š. Papča (o obdive) a *List štátnika svojmu národu*.

Poézia je aj tomto vydaní bohato zastúpená. Nájdeme tu jedenásť diel i riekanky od Š. Papča. K poetickým žánrom zaradíme básne – *Kto hľadá, nenájde* (prvý verš básne, pretože dielo nemá názov) od Š. Papča, *Ráno Syn člověka* od L. Lajčiaka, *Vám, kteří ste zbabrali svět a chcete ho zase* a *Človeče důfaj* od Š. O., *Veliké lalulá*, *Dva oslové*, *Tyčkový plot*, *Dyš láhve*, *Koleno* a *Kůň* od Christiana Morgensterna. Na poslednej strane nájdeme ďalších šesť riekaniek, avšak tentoraz s autorom, ktorým je Š. Papčo. Slová v riekankách začínajú na rovnakú slabiku a každá má len tri verše.

Literárne diela v druhom čísle sú v českom a slovenskom jazyku. Vo vydaní sa nachádza aj báseň od autora Christiana Morgensterna, ktorá sa zaradíme do absolútnej poézie, pretože slová v básni si autor vymýšľal sám (Príručný slovník literárnovedných termínov).

4.1.3 Mimoriadne vydanie samizdatu *Emanuel*

Špeciálne vydanie *Emanuela* vyšlo 21. augusta 1970 ako reakcia na druhé výročie okupácie Československa. Súčasťou tohto čísla je len poznámka na hárku papiera s názvom samizdatu, dátumom, dôvodom jeho vydania, čiernobiou fotografiou z okupácie a film, na ktorom je ukážka z diela filozofického výkladu Martina Heideggera o Hölderina a jeho „podstate básnictví”. Mimoriadne vydanie samizdatu *Emanuel* sa od ostatných odlišuje vo všetkých smeroch. Neobsahuje žiadne články, nemá väzbu, ilustrácie, no napriek tomu pripomína udalosť, ktorá zanechala nezabudnuteľné stopy.

4.1.4 Tretie vydanie prvého ročníka samizdatu *Emanuel*

Tretie vydanie katolíckeho časopisu *Emanuel* vyšlo v 27. októbri v roku 1970 v Ružomberku v časti Černová. Vyšlo ako štvrté v poradí, pár mesiacov po Mimoriadnom čísle *Emanuela*. Číslo obsahuje spoločensko-náboženské témy. Avšak môžeme tu nájsť aj politické motívy ukryté v dielach, či tému morálnych zákonov. V tomto vydaní nájdeme diela od štyroch autorov – Otokar Brězina, Ladislav Lajčiak, Štefan Papčo a Vasilij Rozanov. Nepodpísané texty sú životopis V. Rozanovova a báseň *Na prvú i poslednú*.

Vydanie sa nezačína úvodom, ale dielom *Dopisy Otokara Brězinu*. Autor listy adresuje F. Bauerovi, jeho priateľovi. Informuje ho o svojom nedokončenom románe: „...četl jsem si nedokončený svůj román, o němž jsem Ti již vypravoval a v nějž skládam velké naděje” (Lajčiak – Papčo, 1970).⁴ Ďalším prozaickým dielom je črta *Výpalky krvi* od L. Lajčiaka, v ktorej autor rozoberá hry, peniaze a vyhrávanie: „*Vyhrávat musí každý. Také sú pravidlá. A keby si aj prehrával, dokáže sa ti opak a ty si nakoniec ochotný v to uverit’.*” Po prozaicko-úvahovom diele *Rozbijačom tabulí* od L. Lajčiaka, nasleduje rozprávanie, ktoré sa nazýva *Z ranných pokusov*, ale má podnadpis Mama. Je to rozprávanie o smrti mami: „*Nie ona nesmie zomrieť, ona musí žiť! A chod’ preč! Chod’ preč ty čudo akési, čo mi vytíškaš slzy, pcháš do hrdla hrozne veľkú gundžu, ktorú nemôžem prehltnúť!*” Dielo s názvom *Z ranných pokusov* sa nachádza aj v druhom čísle. Vo vydaní sa nájdajú aj prozaické diela, a to konkrétne črta *Zahrajme sa ešte chvíľku* od Š. Papča (spomienka na ich deti), *Štylizácia s nárokom na ocenenie* od L. Lajčiaka (krátka črta s humorným podtónom) a denník *Osamocení* od V. Rozanova (knižné dielo s politicko-nábožensko-spoločenskými témami). Posledný text čísla je stručný životopis V. Rozanovova, ktorý bol prevzatý z novín *Tvár*.

Vo vydaní sa nachádza dvanásť poetistických diel. Ako prvá v poradí je báseň, ktorá síce nemá názov, no jej autorom je Š. Papčo. Ukážka z básne: „*Bolest’ou sa ohlasuješ... v nej sa vraciaš...na pálenisko zvoníc...kde preniká oslava lásky...*”

⁴ Všetky nasledujúce verše, ktoré budeme vo vybranej podkapitole citovať, pochádzajú z tohto vydania.

„Kvap kvap kvap kvap kvap

Kvap kvap kvap kvap

Kvap kvap kvap

Kvap, kvap

Už pa-

-dá

m

Pánu Morgensternovi

Z lásky”

Ukážka 1: Druhá báseň (bez uvedenia autora)

(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1970)

Druhá báseň je taktiež bez názvu a je písaná v tvare presýpacích hodín. Autor, prostredníctvom grafického vytýčenia textu, kladie dôraz na dielo. Báseň je možné zahliadnuť v priloženej ukážke 1.

Š. Papčo napísal aj iné básne, ktoré môžete nájsť v *Emanuelovi*, a to napríklad *Ó Mária* (modlitba, ktorú sa modlila jeho stará mama), lyrická báseň *Teba* (motív bolesti a lásky) a *Zabudnutí*. Posledné menované dielo je lyrická báseň, ktorá je politicky ladená: „*Zo studeného snehu vyhrabeme čistými rukami siluety ľudí...ušliapané davom kuvikov...*” Ostatné básne v čísle napísal L. Lajčiak, a to konkrétne lyrickú báseň *Popevky* (má tri časti a spoločenskú tému) a dielo *Posolství* (posolstvo deťom, rady do života). Ďalšia lyrická báseň *Rátanie* má osemnásť veršov a autor tu spomína bolestivú lásku: „*...ide sa bez lásky o lásku zobroniť.*”

„Nedotknem sa ťa báseň moja,
nepokúšaj, dneska nie,
len bolesť a sklamanie
vplietal by som ti do závoja
a to ti málo pristane.“

Ukážka 2: *Neposlušná báseň*
(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1970)

Posledné dve básne majú názvy *Neposlušná báseň* a *Zo spania*. Autorom oboch básní je L. Lajčiak. V priloženej ukážke 2 sa nachádza vyňatý úryvok z básne *Neposlušná báseň*.

Tretie vydanie prvého ročníka *Emanuela* obsahuje básne v slovenskom a českom jazyku. V tomto čísle autori samizdatu pridali oveľa viac vlastnej tvorby, ako v iných vydaniach.

4.1.5 Štvrté vydanie prvého ročníka samizdatu *Emanuel*

Štvrté vydanie samizdatu *Emanuel* vyšlo 28. decembra 1970. Číslo sa sústreďuje na spoločensko-náboženskú tematiku. V niektorých dielach sa objavuje téma Vianoc, Boha, kríža a iných tematických motívov. V tomto vydaní sa autori vyhrali s umiestnením textov a použili viac ilustrácií, ako v predošlých číslach. Štvrté číslo samizdatu *Emanuel* je zároveň posledné vydanie z prvého ročníka.

„Sputnať čas mať tak silu
Popohnať ho keď bych mal
Tú moc
Ver neváhal by ani chvíľu
Zahnať ho tam do vianoc.”

Ukážka 3: Úvodná báseň (bez uvedenia autora)
(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1970)

Ani toto vydanie nemá úvod. Náhradným úvodom je päť veršová báseň, ktorá nemá autora ani názov (Ukážka 3). Neznámy autor básne píše, že ak by mal moc potlačiť čas dopredu, posunul by ho až k Vianociam.

Autori, ktorí prispeli do vydania, sú L. Lajčiak, Voltaire a Ján Greš. Nachádza sa tu aj text od neznámej/neznámeho autorky/autora. V predchádzajúcich číslach sa nachádzali iba mužskí autori. V tomto čísle sú diela preložené zo zahraničnej literatúry a využitý je slovenský aj český jazyk.

Prvé prozaické dielo je *Deti jedného rastu*, ktorého autorom je L. Lajčiak. Nad príbehom sú zvýraznené slová „*Zo školských zošitov*”. Ide o poviedku o dievčati, ktoré sa modlí a prosí mamu, aby sa vrátila späť. Rozprávačom je neznáma postava ženského rodu, ktorá si chce vypočuť prosby detí. „*Buďme zvedaví, nazrime a vypočujme túžby detí z jedného domu. Práve túžby, želania týchto detí sa odlišujú od ostatných*” (Lajčiak – Papčo, 1970).⁵ „*Mamička, keď si ma tu dávala, sľúbila si, že prídeš. Mamka, ja som ti verila, preto som ani neplakala, keď si odchádzala.*” V čísle nájdeme ešte dve pasáže tohto príbehu. Po vybranej časti nasleduje koniec príbehu, kde záhadná postava odchádza, pretože sa nemôže prizerat' na smútok detí. Druhá časť príbehu je poslednou prózou vo vydaní. Táto časť sa sústreďuje na príbeh chlapca, ktorého mama opustila kvôli novému mužovi.

Ďalšou prózou je znova príbeh s podnázvom – *Zo školských zošitov*. Súčasťou príbehu je aj citát od P. O. Hviezdoslava: „*Svet nazdá sa, že k žitia blahu je treba hojnosť všetkých vecí...*” V tomto diele sa hovorí o svete bohatých a chudobných, ale aj o tom, či ľudia skutočne potrebujú toľko vecí. „*To aby sa vedelo za čo sa oplatí vytiahnuť i peniažtek cennejší, a tiež čomu sa vyhnúť zďaleka.*” Tretím prozaickým dielom je *Filosofický slovník*, alebo teda *Rozum podle abecedy od francúzskeho filozofa a spisovateľa Voltaire*. Francúzsky filozof píše o večnosti hmoty, jeho hodnotách a existencii

⁵ Všetky nasledujúce verše, ktoré budeme vo vybranej podkapitole citovať, pochádzajú z tohto vydania.

náboženstva. Vo štvrtom vydaní sa nachádzajú aj dva listy. List od L. Lajčiaka pre Klub přátel poezie je úradným listom, v ktorom autor žiada o ich nové knihy a upovedomuje o skutočnosti, že v jeho kníhkupectve ich nikdy nemajú. Druhý list je osobným a umeleckým dielom od neznámej autorky. Názov diela je *Neodoslaný list* a začína sa ukážkou z básne: „*Aj za bolesť ti srdce d'akovalo a za to málo čo ti dalo sa hanbiť netreba.*” Autorka píše o zlomenom srdci. Autorka svojmu bývalému partnerovi píše o tom, že jej ukradol sny: „*Som smutná. Vietor mi strapatí vlasy. Čakám. Na teba.*”

„*S očami chladnými*
- *veštili ste zradu*
Si volal “Ukrižuj!”.
- *Sklonila hlavu*
Oči lásky zmučenej
som pribila na hviezdu.”

Ukážka 4: *Láska pribitá na kríž*
(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1970)

Ako už bolo vyššie spomenuté, prvá báseň vo vydaní je „*Sputnať čas...*”, ktorá nahradila úvod. Číslo obsahuje tri lyrické básne bez autora a jednu báseň, ktorej chýba aj nadpis. Básne *Milé meno začínajú sa písmenom...*, *Láska pribitá na kríž* a *Ave láska* zo sebou nesú biblické motívy. Taktiež aj motívy lásky. V priloženej ukážke 4 je vyňatý úryvok zo spomínanej básne *Láska pribitá na kríž*.

„Trhám reťaz samoty
Z hrobu vstáva láska
Iskierka nádeje
Zabliká v priestore temnoty
Svetle
Reťaz hluchó rinčí
Počuť nežný spev devy v bielom...”

Ukážka 5: Báseň bez názvu (bez uvedenia autora)

(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1970)

Podobne ako v druhom a treťom čísle, aj tu sa nachádza báseň *Výpalky z krvi* od L. Lajčiaka. V každom čísle je to však iná báseň, len majú rovnaký názov. V tomto čísle L. Lajčiak píše o láske, ceste človeka k človeku a o šťastí: „Brázdu zemou preorať a cestu od človeka k človeku hľadať – hľa posolstvo staré ako ľudský rod sám. Skúsenosť ho učí tomu, len tak prežije, pretrvá, sen o šťastí dosníva.” Hneď po nej nasleduje lyrická báseň *Quo vadis, civilizácia?* od Jána Greša. Je to nábožensky ladená báseň, spomína aj vojnu, či vedu. „Tam sú vaše vedomosti, šialenci. Nebáli ste sa otroctva kybernetiky a teraz... teraz ste ticho.” Báseň bez názvu a autora má len jednu strofu a jej témou je samota a láska ako liek na ňu (Ukážka 5).

4.1.6 Prvé vydanie druhého ročníka samizdatu *Emanuel*

Časopis bol vydaný 15. marca 1971. Je teda šiestym a posledným vydaním *Emanuela*, ktoré sa nám podarilo nájsť. Úvodným textom čísla je ukážka z *Listu apoštola Pavla Korinským*, ktorý už naznačuje, že vydanie je nábožensko-spoločensky ladené. Takisto sa tu vyskytujú aj motívy ako báseň, básnik či láska: „Láska nikdy neprestane. Kdežto proroctvá zaniknú, jazyky umlknú, poznania sa pomínú” (Lajčiak – Papčo, 1970).⁶

Vydanie je výnimočné aj tým, že obsahuje ukážky z diel od svetových a slovenských literárnych veľikánov. Nájdeme tu autorov ako Apoštol Pavol, Otokar Brézina, Milan Rúfus, Friedrich Hölderlin, Valentín Beniak, Rainer Maria Rilke, Ivan Krasko a autori samizdatu, Štefan Papčo a Ladislav Lajčiak.

⁶ Všetky nasledujúce verše, ktoré budeme vo vybranej podkapitole citovať, pochádzajú z tohto vydania.

„Pre nevieru ľudí sa to stáva,
Že začnú klásť otázky,
Či darovaná perla je naozaj pravá
A - mám čakať všetko iba od lásky.”

Ukážka 6: *Vyčítavo*
(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1971)

Vydanie obsahuje dvadsať poetických textov, avšak veľa z nich nemá autora. V ukážke 6 je možné zahliadnuť prvú lyrickú báseň samizdatu, a to konkrétne báseň *Vyčítavo*, ktorá má dve strofy a striedavý rým. Jej témou je viera k Bohu.

Ďalšími nepodpísanými lyrickými básňami sú *Zmrŕtvychvstávanie*, *Ryha*, *Z rannej lyriky*, báseň 1972 a *Básnik cíti*. Neznámy autor v básni *Ryha* opisuje to, ako sa mu ťažko píše, no v minulosti sa mu slová vynárali neustále v hlave: „*Dakedy stačilo nič a prišli samé, tie rovné, štíhle sviece slov.*” Dielo *Z rannej lyriky* hovorí o bojazlivých chvíľach a strachu otvoriť sa ľuďom: „*Každý bráni kúsok seba, nedovolí nazrieť, preniknúť.*” Báseň 1972 nasleduje po rozprávke od Š. Papča, avšak nie je podpísaná. Keďže sa nám nepodarilo nájsť nič, čo by nasvedčovalo, že patrí Š. Papčovi, danú báseň sme zaradili k nepodpísaným dielam samizdatu *Emanuel*. V básni autor píše o svojom strachu zo života, z ľudí a zo všetkých vecí naokolo: „*Bojím sa žiť medzi vami ľudia.*”

„*Za sklom žijeme
ako vo vitríne
mrvíme sa
v stodolách slov
prežívajúc svoj mizerný život*”

Ukážka 7: *Básnik cíti*
(Zdroj: Lajčiak – Papčo, 1971)

Dielo *Básnik cíti* sa prihovára ľuďom, aby vsadili na básnika (Ukážka 7). Autor píše, že ľudia žijú za sklom a sú zapredanci doby. Témou lyrickej básne je ťažká situácia v krajine, na ktorú autor upozorňuje ľudí.

Vydanie druhého ročníka obsahuje ďalších dvanásť básní, ktoré sú spojené rovnakou témou. Medzi básňami nájdeme krátke poznámky, v ktorých sa autor prihovára čitateľovi. Funkcia poznámok je predstaviť básne potencionálnym čitateľom a prepojiť básne do jedného celku s názvom *Slovo básnikovo*. Témou tohto cyklu je „báseň“ ako taká. Pri jednotlivých básňach sú uvedené mená autorov, avšak poznámky sa pri nich nenachádzajú. Tento celok začína citátom od Otokara Brězinu: „*Budou hledat nových a nových slov pro lásku, když všechna dosavadní se slila jako déšť po skalách srdce.*” Citát je akoby úvodom k príbehu o básnikovi. Prvým dielom v tomto celku je lyrická báseň *Slová* od Milana Rúfusa, ktorej témou je trápenie sa básnika so slovami: „*Ach, slovo, uzlík pod hlavou. Videl som básnikov nad strašnou hlĺbkou ticha.*” Po básni nasleduje poznámka o tom, prečo by sme mali počúvať, čo nám básnik hovorí: „*A otvorte sa celý, keď k vám hovorí básnik o svätom vašom poslaní.*” O básnikovom poslaní hovorí báseň *O tom prvom*. Je to dielo, ktoré napísal L. Lajčiak a vyskytlo sa už vo štvrtok vydaní prvého ročníka samizdatu *Emanuel*.

Ďalšie básnické dielo je úryvok z básne *Vianoce 1951* od M. Rúfusa, ktorá opisuje smútok: „*Odchádza. Usnúť nedá mi. Bojím sa tejto veleby.*” Nasleduje druhá poznámka, ktorá uvádza krátke prozaické dielo – báseň v próze: „*Keď ste sa už rozhodli stráviť večer s básnikom, teda zvedzte naozaj kto je on...*” Prozaické dielo, ktoré bolo vložené medzi básne sa nazýva *Rozbijačom tabulí* a hovorí o zrade básne (báseň odchádza). Nasleduje báseň *Básnik*, ktorá opisuje tvorcu poézie: „*S múdrosťou bylín jak bodliak nad úhory...sa kloní nad životom.*”

Ďalej sa nachádza ešte deväť poznámok, ktoré postupne opisujú tvorbu básnika, jeho poslanie, motiváciu písať básne v noci, jeho trápenie a podobne tematicky zamerané poetické slovné hračky. Báseň, ktorá opisuje, ako autori vstupujú do tvorby sa nazýva *Ticho pred básňou* od M. Rúfusa. Ďalšie básne tohto celku – óda *Slepý spevák* od Friedricha Hölderlina, lyrická báseň *Dym* od Valentína Beniaka, *Lúbostná báseň* od Rainera Maria Rilkeho, báseň *Pieseň* od Ivana Kraska, lyrická báseň *Ludské záľuby* od F. Hölderlina, óda *Ó silo extasí a snů* od Otokara Brězinu a poslednou básňou je *Iba mlčať...?* Od M. Rúfusa. Dielo hovorí o únave básnika, ktorý rozmýšľa, kým vlastne je: „*Bože môj, veď ja už neviem, kto som. Básnik som, či človek stratený?*” Poslednou poznámkou sa autori prihovárajú čitateľovi, lúčia sa s ním a odkazujú mu: „*Vás, ľudí však básnik volá nie balvan tlačiť, lež svetlo pohýňať hore priepasťou.*”

V prvom vydaní druhého ročníka samizdatu *Emanuel* sa nachádzajú tri prozaické diela. Prvým dielom je krátka próza *Rozbijačom tabulí*, ktorá bola vyššie spomenutá. Ďalšou

prózou je rozprávka *Ako stromom narástli konáre* od Š. Papča. Príbeh je o stromoch, ktoré chcel človek vyrúbať, avšak stromy začali krváčať a hora sa nahnevala. Kvôli tomu stromom narástli konáre, no človek si našiel riešenie, ako si poradiť aj s týmto problémom: „*Od tých čias majú všetky stromy konáre. Chcú sa brániť, ale aj tak im to nepomáha. Človek si už vie poradiť aj s rukami hory.*” Posledným prozaickým dielom je krátka rozprávka *Srdce*, ktorá nemá autora, avšak vzhľadom na to, že predchádzajúcu rozprávku písal Š. Papčo, je možným autorom. Príbeh hovorí o srdci, ktoré si hľadalo domov a nikto oňho nemal záujem. Prijala ho až matka uspávajúca svoje dieťa: „*A odvtedy býva veľké, dobré trpiace, milosrdné a láskavé srdce pri žene – matke.*”

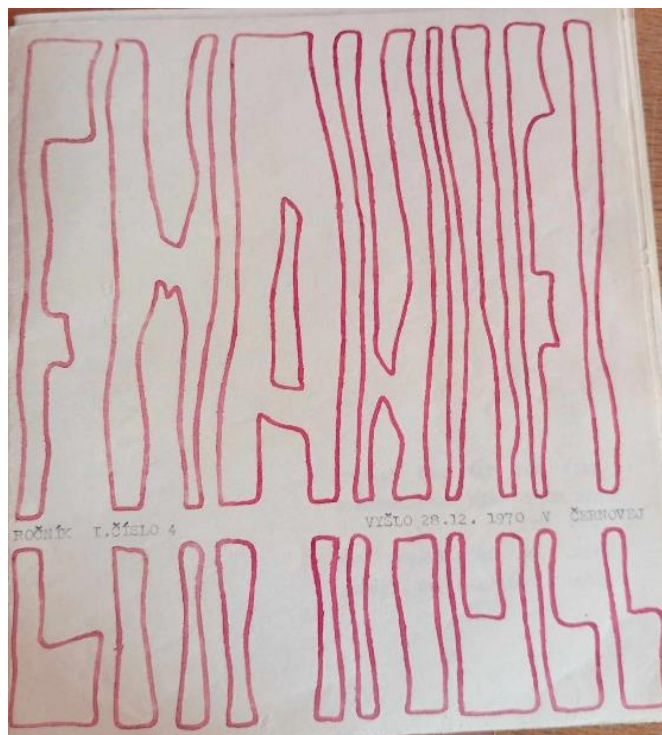
V prvom vydaní druhého ročníka *Emanuela* sa takisto nachádza osobný list, ktorý napísal L. Lajčiak. List bol adresovaný pánovi Ruskovi, ktorému L. Lajčiak píše, aby zvážil jeho návrh na vytvorenie platne. Spomína tu taktiež celok vytvorený s básni a prózy *Slovo básnikovo*.

4.2 Formálna stránka vydání samizdatu *Emanuel*

Ako sme už vyššie spomínali, analyzovali sme šesť vydaní časopisu. Rudolf Lesňák vo svojej knihe uviedol osem vydaní. Avšak ani samotní autori si neboli istí, či ich bolo naozaj osem. Šesť vydaní je v podstate päť vydaní plus jedno špeciálne číslo. Samizdat sa delí na dva ročníky. V prvom ročníku vyšli štyri čísla a v druhom ročníku jedno vydanie. Počet strán vo vydaniach sa pohybuje približne okolo tridsať strán. Najviac strán obsahovalo prvé a tretie číslo prvého ročníka samizdatu – tridsaťtri strán. Ostatné vydania nasledujú podľa počtu strán v takomto poradí: druhé číslo prvého ročníka – tridsaťdva strán, prvé číslo druhého ročníka samizdatu – tridsaťjeden strán a štvrté číslo prvého ročníka – tridsať strán. Najmenší rozsah malo špeciálne vydanie, ktoré neobsahovalo žiadne články, len jednu fotografiu a záložku s krátkym textom. Číslovanie strán sa v časopisoch nenachádzajú. Samizdaty sú približne také veľké, ako formát A5.

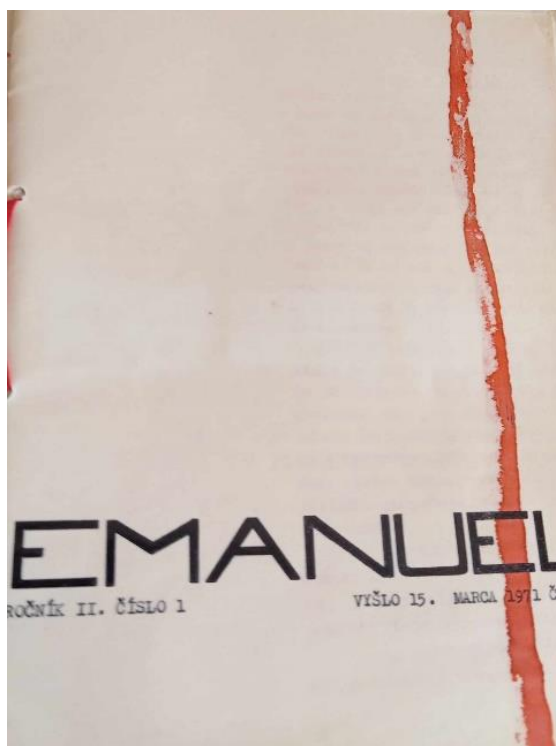
Prvé štyri čísla samizdatu *Emanuel* majú spinkovú väzbu. Piate vydanie, teda prvé číslo druhého ročníka, je spojené iba šnúrou. Špeciálne vydanie neobsahuje väzbu z dôvodu, že jeho súčasťou je len fotografia a malá textovú časť. Vydania sa vplyvom času mierne rozpadávajú a z niektorých vypadávajú strany.

4.2.1 Vizuálna stránka vydání samizdatu *Emanuel*

Obrázok 1: Obálka štvrtého vydania prvého ročníka samizdatu *Emanuel*
(Zdroj: archív autorky)

Katolícky samizdat *Emanuel* sa vyznačuje rôznymi vizuálnymi prvkami a najvýznamnejším prvkom je obálka. Vydania z prvého ročníka časopisu majú podobné obálky. Tvorí ich názov *Emanuel*, dátum kedy dané číslo vyšlo, miesto vydania a ročník. Prvé vydanie ma bielu obálku (vplyvom času už mierne béžovú) s čiernym nápisom. Rovnakej farby sú aj okraje vo vnútri časopisu. Druhé vydanie má názov samizdatu modrou farbou. Tretie a štvrté vydanie prvého ročníka majú nápis na obálke uvedený červenou farbou (Obrázok 1).

Obrázok 2: Obálka prvého vydania druhého ročníka samizdatu *Emanuel*
(Zdroj: archív autorky)

Prvé vydanie druhého ročníka sa však odlišuje od prechádzajúcich. Zatiaľ čo v prvých piatich vydaniach je obálka papierová, prvé vydanie druhého ročníka má laminovanú obálku. Aj samotný dizajn je iný – názov *Emanuel* už nie je cez celú stranu, ako pri ostatných vydaniach (Obrázok 2). Nachádza sa na dolnej časti strany, napísaný menším, ale výraznejším písmom. Vizualný vzhľad dotvára červená čiara na pravej strane. Vo vnútri čísla sa nenachádzajú ani okraje.

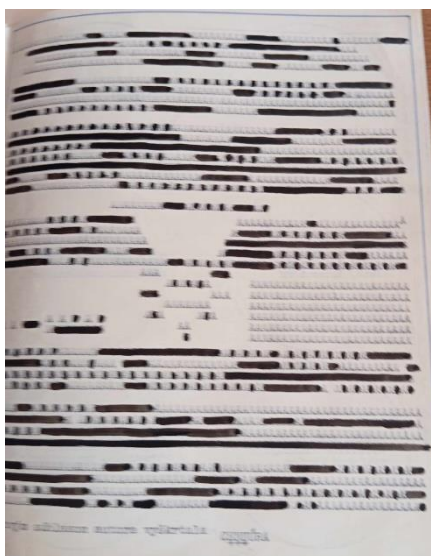
4.2.2 Ilustrácie

Obrázok 3: Fotografia (Mimoriadne číslo)

(Zdroj: archív autorky)

V prvom vydaní prvého ročníka samizdatu *Emanuel* sa nenachádzajú žiadne ilustrácie. Absencia ilustrácií je aj v Mimoriadnom čísle, ktoré sa skladá len z čiernobielej fotografie z doby okupácie Československa (Obrázok 3).

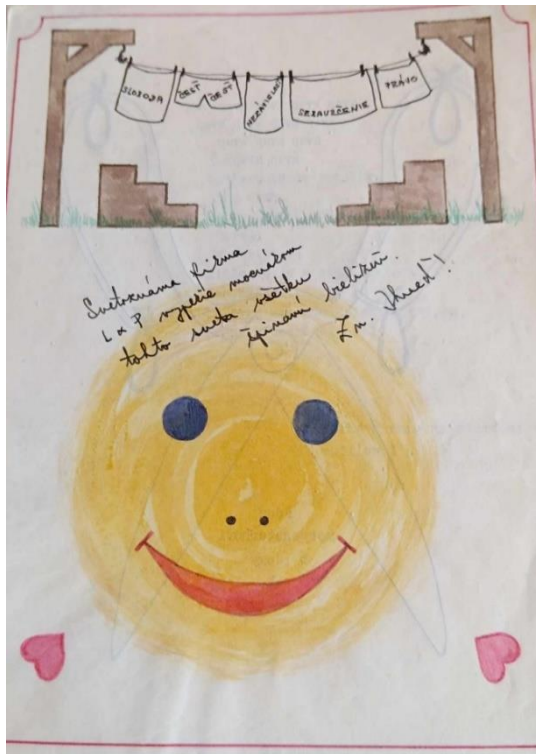

Obrázok 4: Napodobenina cenzurovaného diela

(Zdroj: archív autorky)

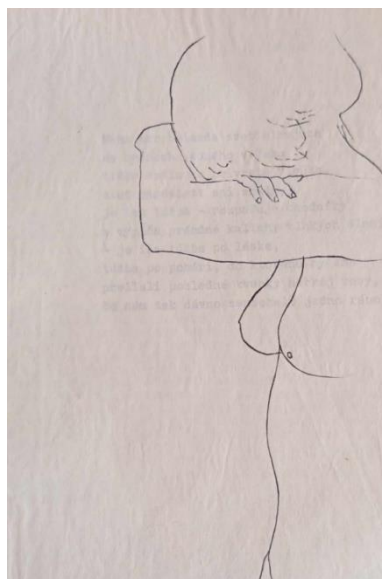
V druhom vydaní prvého ročníka samizdatu *Emanuel* sú zahrnuté ilustrácie v podobe geometrických tvarov, konkrétne kruhov a štvorcov. Vo farebných kruhoch sú vpísané riekanky, ktoré obsahuje dané číslo (Príloha 9). V tomto vydaní sa kladie väčší dôraz

na farebnosť. Nájdeme tu širokú paletu farieb žltá, oranžová, červená, modrá, čierna a iné. Najzaujímavejšou ilustráciou tohto čísla je napodobenina „cenzurovaného textu“ (Obrázok 4).

Obrázok 5: Ilustrácia slnka a bielizne
(Zdroj: archív autorky)

V treťom vydaní prvého ročníka je päť ilustrácií. Dve ilustrácie sú ako doplnok k básňam – biely kruh na čiernej strane, v ktorom sa nachádza báseň a taktiež kruh s farebne ilustrovaným názvom básne (*Výpalky krvi*). Avšak ilustrácia nekorešponduje s obsahom básne. V tomto čísle nájdeme aj ilustráciu, na ktorej je zobrazená vonku zavesená bielizeň. Na ilustrácii je päť vecí, na ktorých sú napísané slová – sloboda, česť, nezávislosť, sebaurčenie a právo. Ilustrácia má teda politický kontext.

Obrázok 6: Ilustrácia ženy
(Zdroj: archív autorky)

Na rovnakej strane nájdeme aj ilustráciu slnka s nápisom: „Svetoznáma firma L a P mocnárom tohto sveta všetku špinavú bielizeň. „Zm. Ihned’.” (Lajčiak – Papčo, 1970) Ďalšou kresbou sú modré nožnice, pri ktorých je napísaná krátka lyrická báseň bez názvu „Kvap, kvap” od Štefana Papča. Posledná ilustrácia tohto čísla je náčrt ženského tela, ktorá koreluje s básňou o nehe.

Obrázok 7: Kresba detí z Martina
(Zdroj: archív autorky)

Štvrté číslo prvého ročníka obsahuje ilustrácie, ktoré korelujú s tematikou niekoľkých textov v tomto vydaní. Autormi ilustrácií sú deti z materskej školy v Martine. L. Lajčiak ich diela spomína v osobnom liste: „Tie fantastické výtvory, nad ktorými ste sa ráčili pousmievat’,

sa zrodili v materskej škole v Martine. Za vás všetkých našim maličkým ďakujeme” (Lajčiak – Papčo, 1970) Myšlienku na deti nájdeme aj v ďalších textoch od L. Lajčiaka, ktoré sú označené podtitulom *Zo školských čias*. Opisujú príbehy o deťoch, ktoré si na Vianoce želajú jediné – svojich rodičov. Ilustrácie detí z Martina sú plné farieb a vyžaruje z nich radosť a pozitívne emócie.

Prvé vydanie druhého ročníka zahŕňa len jednu ilustráciu. Posledným dielom vydania je krátka rozprávka od Š. Papča s názvom *Srdce* a jeho súčasťou je ilustrácia ľudského srdca nakresleného červenou farbou.

Záver a diskusia

V totalitnom režime bola obmedzená sloboda slova. Vykonávať protištátne činnosti bolo nebezpečné, pretože za to boli ľudia prísne trestaní. Medzi najčastejšie tresty patrilo väzenie, zákazy pre danú osobu či jej rodinu. Na záver môžeme skonštatovať, že kľúčová úloha samizdatov v kultúrnom a spoločenskom kontexte totalitných režimov a ich prínos k rozvoju slobody prejavu, boli opodstatnené a veľmi dôležité. Samizdat *Emanuel* vznikol okolo roku 1969 a hoci bol šírený iba medzi priateľmi a známymi, zanechal po sebe originálnu stopu.

Cieľom diplomovej práce bolo priblížiť príbeh samizdatu *Emanuel* a analyzovať jeho vydania. V prvej kapitole sme zisťovali viaceré definície pojmu samizdat. V druhej kapitole diplomovej práce sme sa venovali všeobecnej histórii samizdatov a politickej situácii. Tretia kapitola približuje príbeh samizdatu *Emanuel* a životopisy jeho autorov. Dané informácie sa nám podarilo získať z interview s autormi, ktoré sprostredkovala školiteľka diplomovej práce prof. Mgr. Terézia Rončáková, PhD. Práve rozhovor s autormi nám priblížil svet samizdatov. Vo štvrtej kapitole sme sa zaoberali samotnou analýzou vydání.

Samizdat *Emanuel* má šesť vydaní a dva ročníky. Venuje sa rôznym témam a zahŕňa výlučne diela autorov mužského pohlavia. Každé vydanie má okolo 30 strán s prozaickými, poetickými, či dokonca aj novinárskymi textami. Štvrté vydanie samizdatu obsahuje ilustrácie, ktorých autormi sú deti z materskej školy z Martina. Vydania prechádzajú cez širokú škálu tém, ako napríklad náboženstvo, politika, spoločnosť či umenie.

Vo vydaniach nájdeme prozaické a poetické žánre. Medzi najčastejšie prozaické žánre patrí poviedka, rozprávka, esej, črta, či fejtón. Poetické žánre vo vydaniach *Emanuela* sú lyrická báseň, sonet, óda či riekanky. Diela samizdatu *Emanuel* zahŕňajú aj list, či životopis. Pokiaľ ide o autorov samizdatu *Emanuel*, z veľkej miery prevláda tvorba Ladislava Lajčiaka. Ilustrácie nájdeme len v štyroch vydaniach časopisu. Prvé vydanie prvého ročníka a mimoriadne číslo nezahŕňa žiadne ilustrácie.

Z odbornej literatúry sme zistili, že samizdaty slúžili na vyjadrenie názorov, ktoré boli potláčané. Túto informáciu nám potvrdili aj samotní autori, Štefan Papčo a Ladislav Lajčiak, ktorí uviedli vo svojom vyjadrení o samizdate, že hlavnou myšlienkou bolo vyjadriť pocity k situácii, ktorá v krajine nastala. Polemizovali sme nad informáciou, či je samizdat *Emanuel* periodickým časopisom, pretože každé vydanie malo iba jeden výtlačok a autori

si neboli istí, či vznikli aj kópie. Keďže v priebehu dvoch rokov vyšlo niekoľko čísel po sebe, usúdili sme, že ho môžeme zaradiť medzi periodické samizdaty, kde ho zaradil aj Rudolf Lesňák.

Nejasnosť vznikla pri pátraní po jednotlivých vydaniach samizdatu *Emanuel*. Pán R. Lesňák vo svojej knihe *Listy z podzemia* spomínal osem vydaní, avšak nám sa podarilo nájsť iba šesť, ktoré sa nachádzali v Slovenskom národnom archíve. Z rozhovoru s autormi vyplýva, že ani samotní autori si nie sú istí, či bolo samizdatov naozaj osem.

Táto diplomová práca priniesla nové informácie, ktoré neboli spracované. Príbeh samizdatu *Emanuel* a analýza jeho vydaní môže prispieť k hlbším výskumom o samizdatoch. Hoci *Emanuel* nepatrí k tým najznámejším, rozhodne nepatrí k samizdatom, ktoré by mali ostať nepovšimnuté. Samizdat *Emanuel* slúži ako prostriedok pre porozumenie minulosti. Texty vo vydaniach sa nám prihovárajú z obdobia, ktoré je pre mladšie generácie vzdialené a ťažko pochopiteľné. *Emanuel* bol jeden z menej známych samizdatov, a aj to je jeden z dôvodov, prečo bolo ťažké sa dostať k bližším informáciám. No všetko zlé je na niečo dobré. Aj vďaka nedostatku informácií sme mali možnosť zažiť skvelý zážitok. Mať možnosť klásť otázky a počúvať pocity, ktoré prežívali autori pri písaní samizdatu *Emanuel* sa stalo oveľa cennejším, než by boli informácie v odborných knihách.

Bibliografia

Primárne zdroje

- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. *Samizdat Emanuel* [časopis]. 1. vydanie, 1. ročník, 33 s.
- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. *Samizdat Emanuel* [časopis]. 2. vydanie, 1. ročník, 32 s.
- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. *Samizdat Emanuel* [časopis]. 3. vydanie, 1. ročník, 33 s.
- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. *Samizdat Emanuel* [časopis]. 4. vydanie, 1. ročník, 30 s.
- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. *Samizdat Emanuel: Mimoriadne vydanie*. [časopis]. 1. ročník, 1 s.
- LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1971. *Samizdat Emanuel* [časopis]. 1. vydanie, 2. ročník, 31 s.

Sekundárne zdroje

- ČARNOGURSKÝ, Ján: *Väznili ich za vieru*. Bratislava: Pramene Bratislava, 1990. s. 139. ISBN 80-85139-00-0.
- GRUNTORÁD, Jiří: *Samizdat Literature in Czechoslovakia during the 1970s and 1980s*. In: GLANC, Tomáš (ed.): *Samizdat Past and Present*. Institute of Czech Literature, CAS, 2018, s. 113-131. ISBN 978-80-88069-76-8.
- KAČALA, Ján, PISARČÍKOVÁ, Mária, POVAŽAJ, Matej: *Krátky slovník slovenského jazyka*. Piate, doplnené a upravené vydanie. Bratislava: Vydavateľstvo Matice slovenskej, s. r. o., 2020. 960 s. ISBN 978-80-8128-261-4.
- KOLKOVÁ, Terézia: *Samizdat: definícia, dejiny, charakteristika*. In: KOLKOVÁ, Terézia – ALBRECHTOVÁ, Ivana (eds.): *O hodnotě samizdatu. Samizdatová náboženská periodika před rokem 1989*. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2008, s. 9 – 29. ISBN 978-80-7195-252-7.
- LAUKO, Martin, LETZ, Róbert. *Hlas Slovenska v kontexte slovenského samizdatu*. Prešov: Michal Vaško – Vydavateľstvo, 2018. s. 446. ISBN 978-80-8198-020-6

- LESŇÁK, Rudolf: *Listy z podzemia*. Bratislava: Vydavateľstvo USPO, 1998. s. 488. ISBN 80-88717-26-4
- MACHOVEC, Martin: The Types and Functions of Samizdat Publications in Czechoslovakia. In: *Poetic today*, 2009, s. 1-26. [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: <https://read.dukeupress.edu/poetics-today/article/30/1/1/20983/The-Types-and-Functions-of-Samizdat-Publications>
- MIKLOŠKO, František 2018. *Milostivý rok 1968*. [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: <https://www.postoj.sk/37138/milostivy-rok-1968>
- MIKLOŠKO, František: *Nebudete ich môcť rozvrátiť*. Bratislava: Vydavateľstvo Archa, 1991. s. 282. ISBN 80-7115-016-9.
- Múzeum obetí Komunizmu: *Prenasledovanie cirkvi* [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: https://mok.sk/kategorie_obeti/prenasledovanie-cirkvi/
- Neznámy autor. *Collins dictionary*. [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/dissident>
- PIŤOVÁ, Martina, PIŤO, Vojtech: *Slovník cudzích slov*. Bratislava: Vydavateľstvo KNIHA – SPOLOČNÍK, 2001. s. 571. ISBN 80-88814-16-2.
- RONČÁKOVÁ, Terézia: *K problematike náboženského periodického samizdatu na Slovensku v období normalizácie*. In: *Nové horizonty*, 2013, roč. VII, č. 1, s. 14 – 19. ISSN 1337-6535.
- RTVS: *Slovensko si po prvý raz pripomína Deň samizdatu ako pamätný deň*. [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: <https://spravy.rtvsk.sk/2021/10/slovensko-si-po-prvy-raz-pripomina-den-samizdatu-ako-pamatny-den/>
- RUSNÁK, Jakub 2023. *Alternatívne a komunitné médiá na Slovensku: Vývoj a súčasný stav*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-3220-2. Dostupné na: <https://www.pulib.sk/web/pdf/web/viewer.html?file=/web/kniznica/elpub/dokument/Rusnak4/subor/9788055532202.pdf>
- Slovenské literárne centrum: *Ladislav Lajčiak* [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: <https://www.litcentrum.sk/autor/ladislav-lajciak/zivotopis-autora>
- ŠIMULČÍK, Ján: *Éra samizdatu – Spoločstvo Fatima a samizdat v rokoch 1974 – 1989*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2019. s. 312. ISBN 978-80-89335-92-3.
- ŠIMULČÍK, Ján: *Generácia nádeje*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2021. s. 216. ISBN 978-80-8257-000-0.

ŠIMULČÍK, Ján: *Katolícka cirkev a nežná revolúcia*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999. s. 88. ISBN 80-7165-225-3.

ŠIMULČÍK, Ján: *Svetlo z podzemia – Z kroniky katolíckeho samizdatu*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 1997. s. 276. ISBN 80-7165-102-8.

Ústav pamäti národa: *Samizdaty* [online]. [cit. 2024-05-04]. Dostupné na internete: https://www.upn.gov.sk/data/files/upn_letak_samizdaty_SK_verzia.pdf

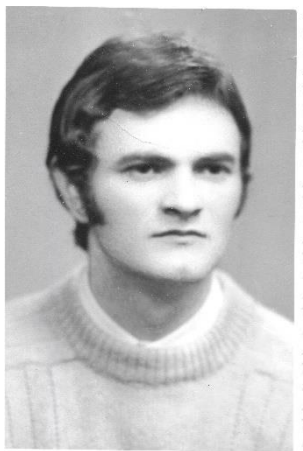
PRÍLOHA 1

Fotografia Štefana Papča s manželkou

PRÍLOHA 2

Fotografia Ladislava Lajčiaka s rodinou

PRÍLOHA 3

Popis časopisu *Emanuel* z pohľadu autorov

E M A N U E L

1-exemplárový strojom písaný časopis - spolu 8 čísel, vznikol z potreby reagovať na normalizačnú temravu, ktorá sa na nás začala postupne valiť od roku 1969, až zhustla v nepreniknuteľnú tmu rokov nasledujúcich.

Hovoriť za seba, vyjadriť postoj a zaznamenať svoje ~~vnútro~~ vnútroexilové rozpoloženie na stránkach vlastnej tlačoviny spontánne sa rozhodli dvaja 21 a 24-roční mladíci z Černovej /Štefan Papčo a Ladislav Lajčiak/. Postačil im k tomu staručký Remington a hlavy plné ideálov. Do jednotlivých čísiel tohto občasnika zaraďovali aj prevzaté texty, ktoré korešpondovali s ich životným pocitom /Otokar Březina, Ortega y Gasset, Voltaire
~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~

Nebol to teda časopis v prísnom slova zmysle náboženský, no jeho pomenovanie dávalo tušiť o čo jeho autorom v konečnom dôsledku išlo, keď leitmotívom všetkého ich počínania bol veľspev lásky z prvého listu Sv. Pavla Korintťanom - červeným písmom prepísaného v úvode jedného z prvých čísiel.

O dôvernom vzťahu autorov k časopisu zvlášť svedčil jeho výrečný výrazný výtvarný doprovod.

No a pointa nakoniec. Píše sa tu všetko v minulom čase, akoby E M A N U E L už nebol. Zatiaľ veru je to tak. Jeho 8 jednorých výtlačkových čísiel stratilo sa v Matici slovenskej, kde ~~xx~~ autori zapožičali na výstavu nezávislej literatúry v roku 1991 a už ~~xx~~ ^{ich} viacej nevideli. Proste súčasnej Matici je to tak.

PRÍLOHA 4

Životopis Štefana Papča

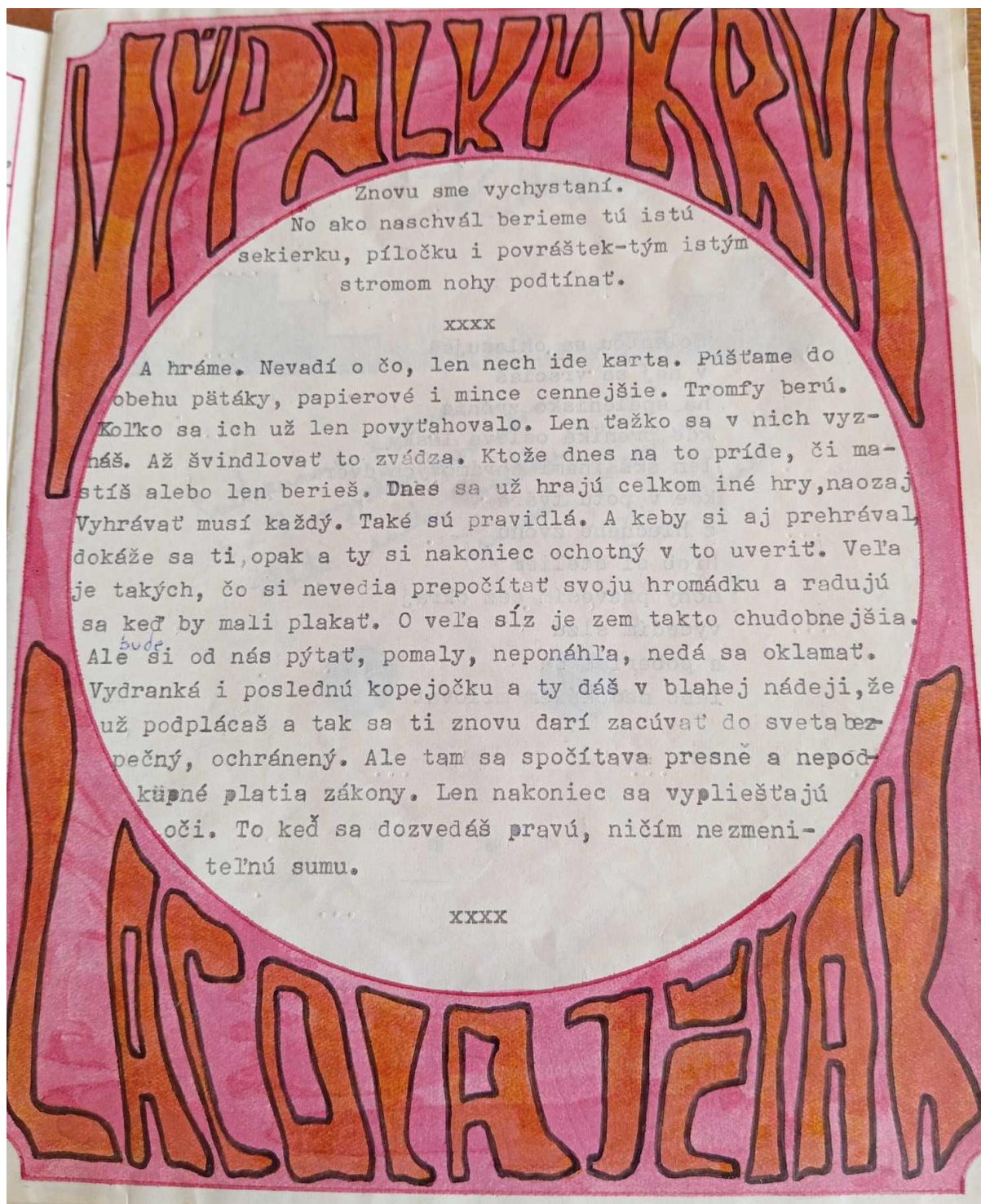
ŠTEFAN PAPČO

ŽIVOTOPIS

NARODIL SOM SA 8. 1. 1948 V ČERNOVEJ.
ZDŤ SOM VYCHODIL V RUŽOMBERKU. ROKU 1963
SOM NASTÚPIL NA SPŠ-E V NIZNEJ, KDE SOM
R. 1967 MATUROVAL. PO SKONČENÍ ŠKOLY SOM
ZAČAL PRACOVAŤ V TURČIANSKÝCH STROJÁRŇACH
V MARTINE AKO MONTÁŽNY ROBOTNÍK.
ZÁKLADNÚ VOJENSKÚ SLUŽBU SOM VYKONAL
V ROKOCH 1967-69 V JAROMĚŘI. POJ JEJ
SKONČENÍ SOM OPĚT NASTÚPIL DO TIES MARTIN
A ZAČAL SOM PRACOVAŤ AKO DISPEČER - PLÁNOVÁČ.
24. 7. 1973 SOM SA OŽENIL S MARGITOU ŽAGOVOU.
OD 2. 5. 1973 SOM NASTÚPIL NA ČELPROJEKT, P.O.
RUŽOMBEROK, KDE SOM ZAČAL PRACOVAŤ AKO
PROJEKTANT ELEKTRO DO R. 2003, KEĎ SOM
DŤIEL DO INVALIDNÉHO DŤCHODKU, NESKŤR
DO STAROBNEHO. S MANŽELKOU MARGITOU
MÁME 7 DĤTÍ, BÝVAME V RUŽOMBERKU - ČERNOVEJ.

PRÍLOHA 5

LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis]. 3. vydanie,
1. ročník, 33 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 6

LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis]. 4. vydanie, 1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 7

LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis]. 4. vydanie,
1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

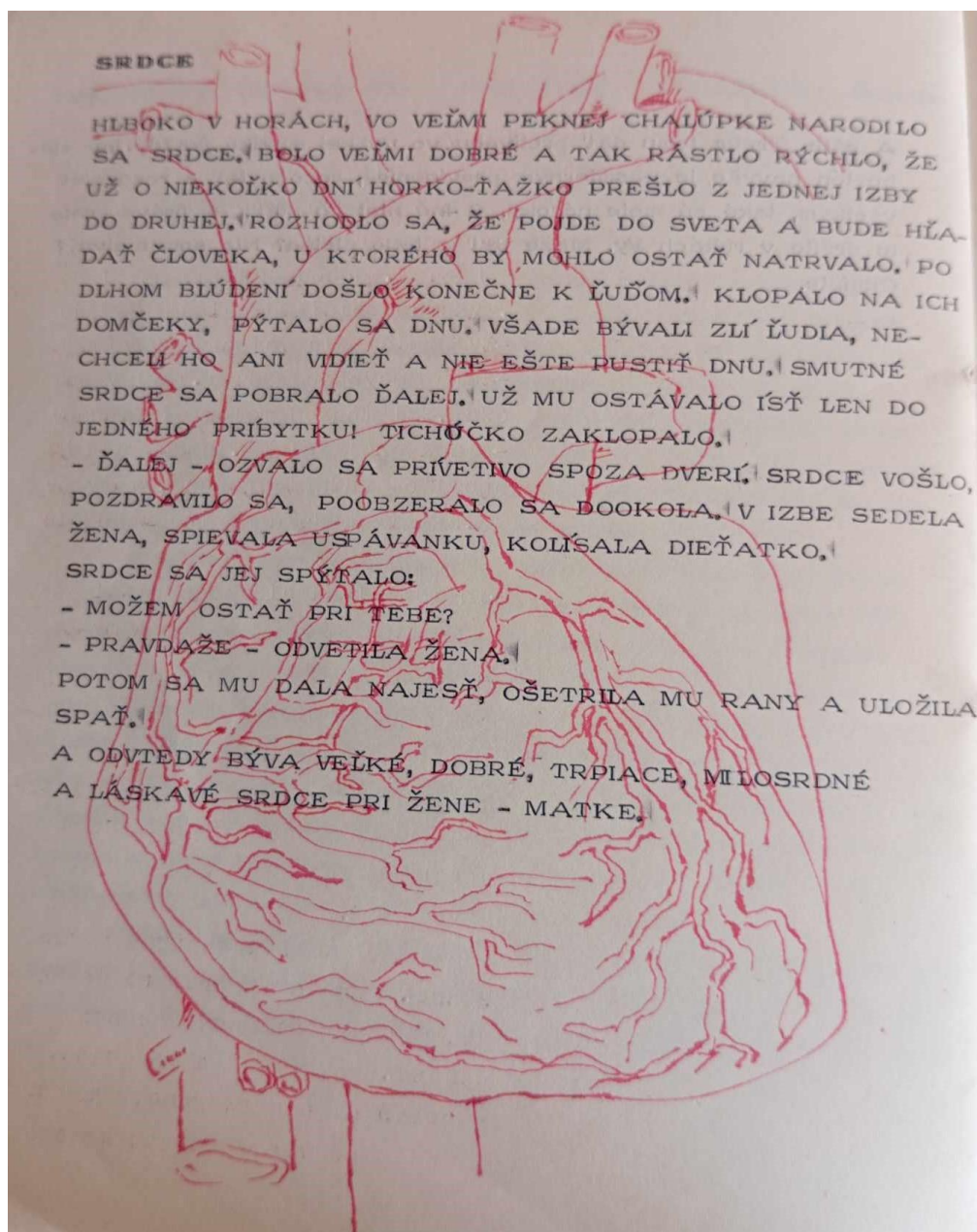
PRÍLOHA 8

LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1970. Samizdat Emanuel [časopis]. 4. vydanie,
1. ročník, 30 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 9

LAJČIAK, Ladislav – PAPČO, Štefan 1971. Samizdat Emanuel [časopis]. 1. vydanie,
2. ročník, 31 s. – Ilustrácia

PRÍLOHA 10

Výskumný rozhovor so Štefanom Papčom a Ladislavom Lajčiakom

Čo ste robili predtým než ste začali písať a tvoriť?

Ladislav Lajčiak: Chodil som na súťaže v klepaní. V jednej z nich som bol 10. z celého Slovenska. Potom štúdium, práca... Bol som aj ekonómom v 1968/69.

Štefan Papčo: Taktiež štúdium a práca.

Kedy ste začali tvoriť samizdat *Emanuel*?

Š. Papčo: Ja si to už presne nespomínam, ale približne roky 1968/69. Rudolf Lesňák píše v knihe *Listy z podzemia*, že to boli roky 1970/71, ale my sme to tvorili už v roku 1969.

L. Lajčiak: Až do roku 1974 sme písali.

V rokoch 1968 a 1969 bol pán Lajčiak ekonómom a čo vy pán Papčo?

Š. Papčo: Ja som pracoval päť rokov ako dispečer a plánovač v Turčianskych strojárňach v Martine. A potom keď som tam skončil, nastúpil som na CEL projekt a tam som bol 30 rokov, až kým som neochorel.

Koľko ste mali rokov v tom čase, keď ste vydávali samizdat *Emanuel*?

Š. Papčo: Keď sme začali vydávať *Emanuel*, on mal 24 a ja 21 rokov.

Boli ste si už vtedy blízky?

Š. Papčo: Boli sme kamaráti a ja som si ho takisto zobral ako birmovného otca.

A čo vás teda k tomu viedlo? Čítali ste nejaké knihy vtedy?

L. Lajčiak: Mal som veľa kníh a veľa som čítal. Okolo 3 000 kusov kníh som odovzdal do Slovenskej národnej knižnice.

Keď ste mali 25 rokov, tvorili ste aj vlastné veci?

L. Lajčiak: Áno, písali sme už aj svoje...

Kedy ste začali písať?

L. Lajčiak: Ja som začal písať v roku 1964. Boli to spontánne básne. Písal som len pre seba. Nezaujímal ma matematika, ekonomika, ale filozofia a literatúra.

Š. Papčo: On minul každý mesiac okolo 800 korún na knihy. Dokopy to vyšlo 40 000 korún. Ja som tiež rád čítal. Spomínam si, ako som si čítal pod perinou a moja mama na to: „Čo už nezhasíš?“ Preto som si pod perinou trocha svietil s baterkou, keď som chcel niečo dočítať. Takisto aj na vojne, keď som bol, tam bolo veľmi veľa literatúry. Stále niečo vydávali, a tak to som si kupoval a neskôr som domov poslal dva veľké balíky kníh. No a básničky v takomto veku píše skoro každý, takže aj ja som skúšal tvoriť.

Aj do *Emanuela* ste pridávali svoju tvorbu?

Š. Papčo: Áno, pridávali sme aj do *Emanuela*. Ukážky nájdete aj v knihe od R. Lesňáka – *Listy z podzemia*.

Miesto, kde sa teraz nachádzame, je rodičovský dom pána L. Lajčiaka?

Š. Papčo: Nie, nie je. On mal prvý rodičovský dom tam, kde teraz bývajú Podobovci. Jeho starý dom bol ten úplne prvý, potom býval tam kde teraz jeho sestra býva a nakoniec tu.

Ak sa môžeme opýtať, zažili ste teda tie časy KSČ, ROH, SZM. Boli ste súčasťou niečoho z týchto vymenovaných?

Š. Papčo: L. Lajčiak bol v ROH, SZM, ale v KSČ nebol. Tak podobne som na to bol aj ja.

Teraz tá zásadná otázka, ako ste sa dostali k vydávaniu samizdatu?

Š. Papčo: L. Lajčiak to na tento papier napísal. Je to stručné vyjadrenie, prečo sme začali tvoriť *Emanuela*. To si môžete použiť v práci. On to tak rozumne napísal.

Skúsili by ste nám nejaké dôvody povedať aj do tohto rozhovoru?

Š. Papčo: Chceli sme sa vyjadriť na situáciu, ktorá nastala v rokoch 1968/69. No bolo to skôr také súkromné, len medzi nami.

Poznámka: Pán L. Lajčiak spomínal R. Lesňáka a Bratislavu. Ťažko mu bolo rozumieť, takže predkladáme len odpoveď pána Š. Papča.

Š. Papčo: Viete ako, on chcel materiály do svojej knihy, tak L. Lajčiak mu to požičal, ale R. Lesňák to už potom nevrátil. Neskôr zomrel a k vydaniam sme sa nemohli dostať. L. Lajčiak písal list jeho synovi. Avšak list sa vrátil, že adresa neprijíma poštu. Potom to dali do archívu, a tí sa vyjadrili, že sme podpísali dispozičné právo, ale to nebola pravda. Písali sme, aby nám to poslali, ak sme podpísali niečo, ale nikto sa už neozval.

Š. Papčo: Taktiež by som vás rád požiadal, či by ste mi neskôr nedali preskenované vydania samizdatu? Rád by som to mal na USB kľúči, aby som si to dal aj vytlačiť. Nič z toho nemám a už som aj zabudol, ako to vyzeralo. Viete, je to už vyše 50 rokov. Ja som sa zastavil v archíve, ale vtedy nebolo povolené ísť do študovne. Povedali mi, aby som žiadal cez email, ale ja som na to potom zabudol. Nebolo to až také sùrne.

Samozrejme, že vám sprostredkujeme kópie. Veľmi ste nám pomohli. Ešte by sme mali otázku. Keď ste zakladali *Emanuela*, tak akú ste mali ideu? Pretože niektoré samizdaty boli mládežnícke, rodinné, historické, politické... Aký bol ten váš?

Š. Papčo: Bol to taký kultúrno-spoločenský, trošku náboženský. Preto sme dali aj ten názov *Emanuel*, ktorý znamená „boh s nami“.

A čo vaša rodina na to? Vedeli o tom?

Š. Papčo: Veľa toho nevedeli, lebo moji rodičia boli už dosť starí a nejako som o tom nehovoril. Povedal som, že idem k Lacovi. Nebáli sme sa o tom hovoriť, ale nemali sme žiadnu potrebu.

Takže ste na časopise pracovali len vy dvaja?

Š. Papčo: Áno, len my dvaja sme tvorili samizdat *Emanuel*.

Ďalšia otázka je, kto všetko o tom vedel, že sa to robí?

Š. Papčo: Len viac menej, keď sme potrebovali reakciu. Len sme to niekomu dali, viete, nejakým priateľom prečítať, ale žeby sme to nejak distribuovali, to nie. V podstate každé číslo bol originál. Ja si to tak pamätám, že mal som aj nejakú kópiu, on zase vraví, že nie, že vraj bol len jeden.

L. Lajčiak: Aj kópia bola.

Takže vám nikto nepomáhal s výrobou?

Š. Papčo: Nie, sami sme to robili. Len z našich textov to bolo, prípadne sme preberali, viete ako niektoré články, čo sa nám páčili, tak tie sme prepisovali. On vlastne prepisoval, klepal, on to všetko klepal, ja som to nevedel robiť.

A odkiaľ ste mali články do časopisu?

Š. Papčo: V tom vyjadrení, ktoré sme vám dali. Tam sú odpovede. No boli to napr. Otakar Brezina, Ortega, Gaseliev...

Aha, takže aj umelecké... politické nie?

Š. Papčo: Nie, nie politické. No veď keď uvidíte samizdaty, tam zistíte viac.

Texty iných autorov ste si preložili sami? Alebo ste odniekiaľ čerpali?

Š. Papčo: Nie, veľa z nich už v češtine bolo, a to on potom preklepal.

No a ako ste potom dizajnovali grafiku tomuto samizdatu? Bolo to napísané na stroji?

Š. Papčo: Áno, bolo to napísané na stroji. Graficky som to upravoval ja. Aj obálku som navrhol, graficky. Avšak jeden kamarát robil v tlačiarňach v Martine, tak jemu som to dal vždycky olaminovať. No aj obálku som mu dal olaminovať. Bola to len jedna kópia, cez kopírovací papier.

Čítali to aj vaši priatelia?

Š. Papčo: Áno, len priateľom. Avšak aj známym z toho najbližšieho okruhu, komu človek mohol veriť. Naši priatelia nám to po prečítaní hneď vrátili.

Mali ste kontakt s nejakými inými vydavateľmi?

Š. Papčo: Nemali sme. Vedeli sme, že samizdaty vydávajú, napríklad so mnou v práci v kolektíve na CEL projekte robila dvojica mužov a oni nám posúvali rôzne klepané a tak.

Ako dlho vám trvalo vyrobiť jedno číslo?

Š. Papčo: To bolo rôzne. Niekedy dva mesiace a inokedy zasa menej.

Čiže ste nemali taký plán, že ako často ho budete vydávať?

Š. Papčo: Nie, taký občasník to bol.

Takže za tých 5 – 6 rokov vám koľko vyšlo čísel samizdatu?

Š. Papčo: Už si presne nie sme istý, či ich bolo osem alebo menej.

Mali ste aj strach pri vydávaní samizdatu?

Š. Papčo: Ja som nemal veľmi strach, nevníмали sme to vtedy tak, že by sme sa nejako báli alebo niečo také. Len sme klepali a tvorili.

To boli možno ešte tie voľnejšie roky, že?

Š. Papčo: No áno, končil rok 1968 a to všetko sa začalo neskôr.

Mimo časopisu, boli ste neskôr režimom postihnutí?

Š. Papčo: Nie. Veď viete ako, v strane sme neboli. Napríklad na prvého mája, keď sa mne a mojej manželke narodil syn Martin, išiel som s ním v sprievode. Jemu bolo treba cikať, tak som s ním šiel, ale pán riaditeľ sa do mňa obul, že ako si dovoľujem opustiť sprievod. Tak som si povedal, že už viac nebudem chodiť. Ten môj šéf, mal vždycky s tým problém, ale povedal som si, že ak nemôžem ísť dať vycikať syna, tak nebudem chodiť. Májové sprievody boli také okázalé.

Mali ste na tvorbu *Emanuela* nejakú štruktúru?

Š. Papčo: Nie, len tak spontánne. Keď sme niečo vytvorili, tak sme to tam dali. On tam dal svoje veci a ja zase tie svoje. Potom som napísal nejaké vyjadrenie, niečo ako úvodník a už potom sme len niečo doplnili graficky, ale nebolo to také, ako v niektorých časopisoch, že mali štruktúru.

Mali ste tam aj nejaké protikomunistické veci alebo niečo také?

Š. Papčo: No tak také viac menej skôr s náznakmi, nie vyslovene, žeby sme sa obúvali do strany, ale už len to, aký to bol druh časopisu, ako sme sa vyjadrovali v textoch. Naberalo to jemne aj tento smer.

Bola to dobrá skúsenosť? Zopakovali by ste si ju?

Š. Papčo: Určite áno. Ja myslím, že áno. Bavilo nás to a mali sme z toho radosť.

Ako ste vymysleli názov? Mali ste viacero alternatív?

Š. Papčo: Nepamätáme si presne, kto ho vymyslel. No chceli sme ním vyjadriť, že sme kresťania a že máme určitá vzťah k náboženstvu. Taktiež to vyjadrovalo aj naše vnútorné presvedčenie. Preto sme tam dali ten názov *Emanuel*. Nebol to vyslovene náboženský názov, ale väčšina ľudí vie, čo to znamená.

Mali ste aj nejakú spätnú väzbu?

Š. Papčo: To je už okolo 50 rokov, takže si na to nespomíname. Páčili sa im tie veci, ale na viac si už nespomeniem. Možno si on spomenie...

L. Lajčiak: To nie... Už si tiež nespomínam.

Ešte sme zabudli na otázku ohľadom papiera. Aký papier ste používali na výrobu?

Š. Papčo: Bol to obyčajný kancelársky papier, nemuseli sme ho nikde zháňať. Avšak veľkosť nebola A4, vydania boli trochu menšie.

A ako ste sa podpisovali pod svoje texty v *Emanuelovi*?

Š. Papčo: Bolo to L.L. alebo Š.P.

No a prečo ste vlastne skončili s vydávaním samizdatu *Emanuel*?

Š. Papčo: No neskôr sme sa zaľúbili, oženili sme sa a založili si rodiny. Prišli nové povinnosti, stavanie domu a veľa ďalších vecí.

Posledná otázka, ktorá sa týka životopisov. Informácie o živote pána L. Lajčiaka si vieme nájsť, ale vás pán Papčo, by sme chceli poprosiť životopis. Použijeme ho do kapitoly o vydavateľoch samizdatu *Emanuel*.

Š. Papčo: Štefan Papčo, narodený 8. Januára 1948, doma v Černovej. Ešte aj stôl existuje, na ktorom som sa narodil. Moja mama mala veľmi ťažký pôrod. Prítomný bol pán doktor Silbiger. Moja mama rodila osem hodín. Mal som zlomenú kľúčnu kosť. Bol som celý modrý, takže je zázrak, že som to všetko prežil. Na druhý deň ma hneď išli aj pokrstiť. Som Štefan Peter, aby som mal dosť patrónov. Chodil som na základnú školu, tu v Černovej. Boli to ročníky 1 – 5. Ročníky 6 – 9 som chodil do Ružomberka. Tam, kde bolo to riaditeľstvo – rektorát katolíckej univerzity. Po základnej škole som išiel na Strednú priemyselnú školu elektrotechnickú v Nižnej na Orave. Odtiaľ som išiel do Martina. Neskôr som odišiel na vojnu – dva roky do Jaromieži. Z Martina som sa nevrátil naspäť. Zamestnal som sa v CEL projekte, kde som ostal až do roku 2003. Vtedy som ochorel. Ostal som na invalidnom dôchodku.

Teraz mám 75 rokov, 7 detí. Meno mojej manželky je Margita, rodená Fagová.

Angažovali ste sa popri práci niekde?

Š. Papčo: No na tom CEL projekte, ako som vám hovoril, tam bola taká skupinka. Neskôršie z nich boli traja kňazi. Oni nás dosť tak ovplyvňovali, aj samizdatovú literatúru, čo bola rozmnožovaná, nám posúvali.

A v tej kvázi podzemnej cirkvi, za normalizácie, ste sa angažovali? Mali ste nejaké tie stretnutia, či vedenie nejakého kňaza?

Š. Papčo: Dost' sa tu angažovali tí Beňovci, ale ja som nechcel s nimi byť. Niektorí tu mali rozhodené siete v Ružomberku. No v niektorých veciach sa už snažili ovplyvňovať ľudí. To sa mne nikdy nepáčilo. Som chcel byť taký trošku voľnejší...

A čo sa týka petícií, ako napríklad Bratislavský veľký piatok... Dostalo sa to k vám?

Zúčastnili ste sa?

Š. Papčo: Bratislavského veľkého piatku som sa nezúčastnil. Nebohý Adam Mlynček ma aj volal, ale nakoľko som už mal deti, tak som sa trošku bál. Takže som tam nešiel.

A podpisové akcie?

Š. Papčo: No tak niečo sme podpisovali, napríklad podpisová akcie ohľadom podpory Kardinála Tomáška. Tá, čo mala až 30 bodov.

Organizovali ste nejaké akcie aj vy?

Š. Papčo: Nie. Len keď sa dostalo ku nám, tak sme podpísali, ale neviem ako on.

Tak ďakujeme veľmi pekne za rozhovor.

Š. Papčo: Aj my ďakujeme.